

UNIVERZITA KARLOVA

Fakulta: FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra: PEDAGOGIKA

Obor: PEDAGOGIKA

Analýza trávení volného času dětí z vyloučených lokalit

Bakalářská práce

TEREZA CABICAROVÁ

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

Praha 2019

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování paní Doc. PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, díky nimž jsem mohla dokončit empirickou část této bakalářské práce

.....

Tereza Cabicarová

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Tereza Cabicarová

Abstrakt

Cílem bakalářské práce „Analýza trávení volného času dětí z vyloučených lokalit“ bylo zjistit, jak děti ze sociálně vyloučených oblastí tráví svůj volný čas a zda se to liší od běžných dětí ze standardních rodin.

Teoretická část obsahuje vysvětlení základních pojmů jako je volný čas, funkce volného času a nástin možností trávení volného u dětí. Dále je přiblížen termín vyloučená lokalita, pozornost je věnována tomu, jaké rodiny v lokalitách žijí, jaké jsou příčiny sociálního vyloučení a jaký je vliv místa bydliště dítěte na volbu trávení jeho volného času. Dále je vymezen pojem rodina jako primární socializační skupina a vystižen vliv rodiny na jedince. Pozornost je věnována také tomu, jak vypadá sociálně slabší rodina, jak se s takovými rodinami dá pracovat a zda je možnost, aby se tyto rodiny vrátily zpět do běžného života. V neposlední řadě je v bakalářské práci nastíněno, jak tráví volný čas děti z vyloučených lokalit, a nabídnuty možnosti, jak efektivněji by jej mohli trávit, aby nepáchaly kriminální činnosti či nepropadly sociálně patologickým jevům. V souvislosti s tím je popsána práce pedagoga volného času spolu se sociálním asistentem a metodikem prevence ve školách.

Empirická část je věnována šetření, které ukazuje rozdíly mezi trávením volného času dítěte z oblastí, kde jsou dostupné různé volnočasové instituce, a dítěte ze sociálně vyloučené oblasti. Použitou metodou je kvantitativní šetření na základě dotazníků s otevřenými i uzavřenými položkami. Respondenti mého dotazníkového šetření jsou děti ze základní školy Benešovo náměstí v Pardubicích a děti ze základní školy Dr. Peška z Chrudimi. Z každé školy to byli žáci ze 7. a 8. tříd, celkem tedy bylo 97 respondentů. Celkový výsledek výzkumu ukázal, že v trávení volného času dětí z vyloučených lokalit a z lokalit, kde má společnost dostupnější různorodé volnočasové instituce nejsou tak značné rozdíly. Trávení volného času dětí z vyloučených lokalit a běžnou lokalitou se tedy víceméně nelišil.

Klíčová slova:

děti, rodina, volný čas, vyloučená lokalita

Abstract

The aim of The Bachelor thesis "Analysis of the leisure time of children from excluded localities" was to find out how children from socially excluded areas spend their free time and whether it differs from ordinary children from standard families.

The theoretical part contains explanations of basic concepts such as leisure time, free time function and an outline of the possibilities of free digestion in children. In addition, the term "excluded locality" is approached, attention is paid to what families in localities live, what are the causes of social exclusion and what is the influence of the place of residence of the child on the choice of spending his free time. Furthermore, the concept of the family as a primary socializing group is defined and the influence of the family on the individual is determined. Attention is also paid to how the socially weaker family looks, how to work with such families, and whether it is possible for these families to return to normal life. Last but not least, the Bachelor thesis outlines how to spend free time children from excluded sites, and offers opportunities to spend it more effectively, so as not to commit criminal activities or to fail socially pathological phenomena. In this context, the work of the teacher of leisure time together with the social assistant and the methodology of prevention in schools is described.

The empirical part is devoted to an inquiry showing the differences between the digestion of a child's free time from an area where various leisure institutions are available, and a child from a socially excluded area. The method used is a quantitative survey based on questionnaires with open and closed items. Respondents to my questionnaire inquiry are children from primary school Benešov Square in Pardubice and children from primary school Dr. Peška from Chrudim. From each school they were pupils from the 7th and 8. Total of 97 respondents. The overall result of the research showed that in the leisure time of children from excluded localities and from sites where the company has more accessible diverse leisure institutions are not so significant differences. Thus, the leisure time of children from excluded localities and the normal locality did not differ more or less.

Key words:

children, family, leisure time, excluded locations

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Volný čas – vymezení pojmu	9
1.1. Funkce volného času	10
2. Volný čas u dětí	12
2.1. Výchova ve volném čase	12
2.1.1 Školské instituce pro ovlivňování volného času dětí a mládeže	12
2.1.2. Nestátní sektor a volný čas	16
2.1.3. Péče o volný čas dětí a mládeže v sociálních službách	18
3. Profesionální pracovníci ve volném čase dětí a mládeže	19
3.1. Pedagog volného času	19
3.2. Vychovatel	20
3.3. Pracovník v sociálních službách	22
3.4. Sociální asistent – street worker	24
4. Vyloučené lokality	26
4.1. Charakteristika vyloučených lokalit	26
4.2 Vyloučená lokalita a podmínky života dětí	27
5. Rodiny v sociálně vyloučených lokalitách	29
5. 1 Vymezení rodiny	29
5.2. Sociálně znevýhodněné a sociálně vyloučené rodiny	30
5.3. Práce se sociálně znevýhodněnou rodinou	32
5.4. Vliv prostředí na výchovu v rodinách z vyloučených lokalit	33
6. Děti z vyloučených lokalit	35
6.1. Možnosti trávení volného času dětí z vyloučených lokalit	35
7. Škola ve vyloučené lokalitě	37
7.1. Preventivní činnost školy	38
Shrnutí teoretické části	40
EMPIRICKÁ ČÁST	42
8. Trávení volného času dětí z vyloučených lokalit – výzkumná sonda	42
8.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky	42
8.2. Metodologie	42
8.3. Popis výzkumného terénu	42
8.4. Sběr dat	44
8.5. Údaje o vzorku	45

8.6. Etické aspekty a úskalí výzkumu	45
8.7. Výsledky výzkumného šetření.....	46
8.7.1 Demografické ukazatele.....	46
8.7.2 Výsledky ohledně trávení volného času.....	52
8.8 Zodpovězení výzkumných otázek.....	52
9. Závěr.....	54
Seznam použité literatury	55
Přílohy	8

Úvod

To, jak dítě tráví volný čas, s kým a jakými aktivitami má na něj určitý vliv, může být pozitivní či negativní. Děti z různého prostředí mají jiné návyky, odlišné aktivity, kterými se baví, rozdíl je pokud dítě bydlí na vesnici a například ve městě. Ve větších městech jsou k dispozici instituce, které dítě může v rámci svého volného času navštěvovat, na vesnici se děti většinou spokojí s venkovními aktivitami. Zjistit, jak děti tráví svůj volný čas, je pro mnoho rodin důležité. Jak moc je to důležité pro rodiny sociálně slabší, které žijí v prostředí vyloučené lokality? Pokud se budeme bavit o sociálně vyloučených oblastech a rodinách s dětmi, které tam žijí, je možné, že některé z nich nemají tušení, jaké aktivity jejich děti provozují ve svém volném čase, zda pravidelně navštěvují vzdělávací instituce, zda se nedopouštějí delikventního jednání, či nejsou závislí na drogách a jiných omamných látkách. Cílem této bakalářské práce proto je zjistit, jak děti z vyloučených lokalit svůj volný čas tráví a zda se jejich způsob trávení volného času liší od dětí z lokalit běžných s dostupnými volnočasovými institucemi. Dalším cílem bylo zjistit, zda mají děti nějaké naučené návyky, jak trávit volný čas, či jestli mají nějaké koníčky.

Z uvedených cílů plyne také koncepce práce, která je teoreticko-empirického charakteru. V první části práce je definována kategorie volného času a výchovy ve volném čase, je představena problematika vyloučených lokalit a nastíněny problémy lidí, kteří tuto lokalitu obývají. Pozornost je věnována rodinám, které v sociálně vyloučených lokalitách bydlí, a otázce, zda má vliv místo bydliště a prostředí na jejich volbu trávení volného času. Také jsou zmíněny volnočasové instituce, kde děti z těchto lokalit mohou trávit svůj volný čas.

V empirické části je provedeno dotazníkové šetření, které zjišťuje, jak tráví volný čas děti z vyloučených lokalit v porovnané s vrstevníky žijících v lokalitách běžného typu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Volný čas – vymezení pojmu

Dle Pedagogického slovníku volný čas definujeme jako „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“¹ Stručně řečeno, je to čas, který trávíme, jak chceme, kde chceme a s kým chceme, máme volný (svobodný) prostor pro naše aktivity, koníčky a zábavy. Je to čas jen pro nás a my si můžeme svobodně rozhodnout, co v tomto úseku našeho života budeme dělat, nebo čím se zabývat. Je to čas, kde se nestaráme o naše starosti, problémy a osobní potřeby, které nám přináší všední život.

Děti tráví svůj volný čas často různorodě, někdo rád tráví čas ve volnočasových institucích, v neziskových organizacích, v mimoškolních zařízeních, na kroužkách, venku s kamarády, či na počítači. Velice často dochází k tomu, zejména ve větších městech, že rodiče ztrácí přehled o tom, kde jejich dítě tráví volný čas, či jsou tak vytíženi prací, že jim nezbývá dostatek času na to strávit s dětmi třeba odpoledne. Často tak dochází bohužel k neočekávaným a nepříjemným situacím, kdy je ohrožena výchova a mnohdy i bezpečí dítěte.²

Pávková hlavní znaky volného času vymezuje takto:

- je to doba svobodné volby činností (člověk dělá to, co chce, ne to, co musí),
- zvolené činnosti jsou pro člověka příjemné, přinášejí potěšení, radost,
- činnosti ve volném čase dávají příležitost k rekreaci, odpočinku, obnově sil i k osobnostnímu rozvoji.³

Samozřejmě každý jedinec je individuum a každý člověk má jiné zájmy a jiné koníčky, liší se tedy trávení volného času podle každého člověka. Podíl na způsobu trávení může mít výchova, vliv rodiny, prostředí, ve kterém jedinec žije, nebo ho ovlivňují lidé, se kterými se stýkáme. Trávení volného času se mění také podle toho, jak se mění společnost.

¹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

² Riziková mládež v současné společnosti, *Sborník příspěvků*, vyd.1 Hradec Králové, Gaudeamus 2006, s. 162.

³ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6, str. 11

Výchovou ve volném čase se zabývá pedagogika volného času, která je vědou velmi mladou a nabývá významu až od poloviny dvacátého století.

1.1. Funkce volného času

Funkce volného času vymezil Dumanzedier (1966). V sedmdesátých letech určil tři základní funkce volného času: relaxační, zábavnou a funkci rozvoje osobnosti.

Co se týče relaxační funkce, patří sem veškerý odpočinek, kromě fyziologického spánku nezbytného pro naše tělo. Následující funkcí je zábavná. Do zábavné funkce spadá aktivní odpočinek tzv. receptivní činnosti. Může to být například pasivní zábava jako je sledování televize, poslech hudby, rozhlasové pořady, filmy, kina, divadla, koncerty, posezení s přáteli... Poslední z funkcí volného času je rozvojová funkce. Do této funkce spadají všechny aktivity, ze kterých si děti něco odnesou, neboli rozšíří si svůj vědomostní obzor i své dovednosti, jako jsou nejrůznější kroužky, spolky i instituce a zařízení sloužící k volnočasovým aktivitám.

Pávková dělí funkce volného času na zdravotní, sociální a preventivní funkci.

Co se týče funkce zdravotní *„znamená, že veškeré výchovné působení, všechny aktivity ve volném čase podporují zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj vychovávaných jedinců. K tomu má pedagog mnoho příležitostí:*

- *vhodné uspořádání režimu dne podle věku, individuálních zvláštností, typu zařízení, střídání činností různého charakteru tak, aby odpovídalo biorytmům člověka,*
- *zařazování pohybových aktivit zejména u dětí školního věku, které mají v průběhu vyučování pohybu nedostatek,*
- *vedení ke zdravému stravování, vytváření a upevňování zdravých stravovacích návyků, odstraňování zlovyků, dodržování pitného režimu,*
- *pěstování a upevňování hygienických návyků v péči o tělo, osobní věci, oděv, obuv apod.;* významná je také *hygiena prostředí, ve kterém výchovný proces probíhá,*
- *dodržování zásad bezpečnosti práce, které jsou podobně jako hygienické požadavky stanovené příslušnými právními předpisy,*

- *respektování požadavků psychohygieny, utváření pohodového klimatu...*⁴⁴

Sociální funkcí Pávková rozumí „zajištění bezpečnosti, dohledu nad dětmi, jejich ohlídání v čase mimo vyučování, který děti netráví s rodiči. U některých školských zařízení je tato funkce často veřejností chápána jako nejvýznamnější, ne-li jediná (např. u školních družin).“⁵

Funkce preventivní podle autorky spočívá v „předcházení negativních jevů, jako jsou neukázněnost, lhaní, krádeže, záškoláctví, útěky z domova, agresivita, šikana, vandalismus, experimentování s drogami či jejich zneužívání, gamblerství a další podobné formy závislosti i problémy v oblasti sexuality, projevy netolerance, rasismu apod. Vhodně volené a dostupné volnočasové aktivity slouží jako nespecifická primární prevence. U dítěte, které umí dobře využívat volný čas, má své zájmy a věnuje se jim, je méně pravděpodobné, že podlehne špatným vzorům a projeví se u něho některé z uvedených patologických jevů. Primární prevence je celkově efektivní – relativně levná a účinná, zejména v porovnání se sekundární a terciární prevencí. Lepší je negativním jevům předcházet než je napravovat.“⁶

⁴⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6, str. 15

⁵ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6, str. 15

⁶ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6, str. 16

2. Volný čas u dětí

Pokud jde o trávení volného času, lze nalézt rozdíly u dětí a dospělých. Dospělí lidé mají volného času podstatně méně než děti, musí chodit do práce, vydělávat finance pro rodinu, zabezpečit ji, obstarat domácnost a děti, volného času jim z celého dne či týdne tak zbývá méně. U dětí je volný čas mnohem více kontrolován a organizován. Vzhledem k jeho rozvojové funkci je často předmětem výchovy mimo vyučování a podílí se na něm celá řada státních i nestátních institucí.

2.1. Výchova ve volném čase

V průběhu celého života člověka se postupně vytváří jeho osobnost, od narození na jedince působí několik vlivů z prostředí, ve kterém se nachází. Jedním z vlivů je výchova, která se charakterizuje jako záměrná a cílevědomá činnost, kde dochází k posilování kladných a žádoucích rysů. Požadavky, které jsou kladeny na výchovné působení ve volném čase lze rozlišit na požadavky obecnější a konkrétnější, které bývají označovány jako pedagogické zásady, jež platí ve formách výchovy. Jedná se zde o základní pravidla a požadavky na výchovně vzdělávací proces, které vyjadřují zevšeobecněné vědecké poznatky z psychologie a pedagogiky osobnosti a zákonitostech výchovy a vzdělávání, zároveň však také z poznatků a zkušeností z praxe. Jsou zaměřené na součásti výchovně vzdělávacího procesu, jak na účastníky tohoto procesu, tak na vztahy mezi nimi, na cíle, obsah, organizaci, postupy a prostředky na realizaci výchovy v praxi.⁷

2.1.1 Školské instituce pro ovlivňování volného času dětí a mládeže

Hlavní roli ve výchově dítěte hraje rodina, jelikož je to jeho primární sociální skupina, se kterou navazuje úplně poprvé sociální vztahy a pravidelně je s ní v kontaktu. Charakterizuje se spíše intimními vztahy mezi rodinnými příslušníky. Na rodinnou výchovu navazuje předškolní výchova a pokračuje výchovou školní, která se dá považovat za jednu z klíčových. Nejzákladnější odlišnost, která je mezi výchovou mimo vyučování a výchovou ve školním vyučování je její činnostní charakter. Obsahem výchovy mimo vyučování jsou nejčastěji

⁷ KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času*. 1. vydavatel'stvo Slovenskej akadémie vied: VEDA, 2010. ISBN 9788080823306.

relaxační činnosti, rekreační, odpočinkové, veřejně prospěšné, zájmové, sebeobslužné a příprava na vyučování. Sebeobslužné činnosti a příprava na vyučování mají povinnostní charakter, všechny ostatní jsou realizovány na bázi dobrovolnosti.

O volný čas dětí a mládeže pečuje řada školských institucí. V ČR jde o tyto:

- Školní družiny a školní kluby
- Střediska pro volný čas dětí a mládeže
- Domovy mládeže
- Dětské domovy – pro děti od 3 do 18 (lze do 26, pokud jsou studenti) let
- Jazykové školy
- Základní umělecké školy

Školní družiny a školní kluby:

Dětem školní družiny a školní kluby nabízí efektivní naplnění jejich volného času zájmovými činnostmi, které jsou zaměřeny na rozšíření školní výuky. Družina se zaměřuje na vzdělávání pro žáky od 1. – 4. Ročníku. Děti mají možnost docházet do družiny jak ráno před vyučováním, tak i v odpoledních hodinách po vyučování, aby např. počkali na své rodiče, kteří jsou ještě v zaměstnání.

Školní kluby nabízí různorodé aktivity, ty jsou určeny pro děti od 5. třídy.

„Školní kluby podobně jsou školská zařízení pro zájmové vzdělávání a poskytují zájmové vzdělávání žákům jedné nebo několika škol podle vlastního vzdělávacího programu, vycházejíce ze zájmů a potřeb jednotlivých žáků. Od školní družiny se klub liší především starším věkem účastníků a odlišnými formami činností. Činnost školních klubů je totiž určena přednostně žákům druhého stupně základní školy, žákům nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia a odpovídajícím ročníkům osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. Účastníkem může být i žák prvního stupně základní školy, který není přijat k pravidelné denní docházce do družiny.“⁸

Střediska pro volný čas dětí a mládeže:

„Střediska volného času jsou rovněž školskými zařízeními, jejich posláním je motivovat, podporovat a vést děti, žáky, studenty, mládež, ale i dospělé k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí, zejména smysluplnému využívání volného času, a to širokou nabídkou činností v bezpečném prostředí, s profesionálním týmem pedagogů.

⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Školní kluby (online) Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-kluby>

Činnost středisek volného času se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání.

Střediska volného času poskytují metodickou, odbornou, popřípadě materiální pomoc účastníkům zájmového vzdělávání, případně školám a školským zařízením. Střediska zpravidla vykonávají činnost po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování.

Střediska nabízejí aktivní využití volného času všem věkovým skupinám dětí a mládeže a organizují činnosti i pro dospělé či seniory. Organizují pravidelné zájmové útvary pro stálou skupinu účastníků (tzv. kroužky), podílejí se na organizaci soutěží a přehlídek dětí a žáků, a dále organizují otevřené dlouhodobé i jednorázové aktivity, kurzy a jiné vzdělávací akce, tábory, spontánní aktivity, otevřené kluby, výukové programy pro školy navazující na průřezová témata školních vzdělávacích programů, adaptační programy v rámci prevence sociálně patologických jevů a řadu dalších činností.“⁹

Domovy mládeže:

Dle vyhlášky 108/2005 Sb. jsou domovy mládeže určené jako internáty při střední škole pro studenty. Mají zde stanovená pravidla a denní režim, který musí dodržovat. Dále mají studenti zajištěné stravování.

Domovy se snaží vést všechny žáky a studenty k vytvoření návyku na plnohodnotně trávený volný čas s využitím zájmových činností.

Dětské domovy:

Zákon o ústavní a ochrannou výchovu a preventivní výchovnou péči definuje dětské domovy takto:

„(1) Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

(2) Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

⁹Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Střediska volného času (online) Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/strediska-volneho-casu>

(3) Do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. “¹⁰

Tyto děti jsou umístěny v tomto zařízení z různých důvodů, rodiče se o ně nemohou starat anebo o ně prostě ztratily všechn zájem. V dětském domově jsou různé způsoby, jak mohou děti trávit svůj volný čas nebo mohou samozřejmě docházet do jiných zařízení či organizací, je to čistě v zájmu jednotlivých dětí.

Program a veškeré aktivity pro děti v domově zajišťují vychovatelé.

Jazykové školy:

„(1) Jazykové vzdělávání poskytuje jazykové vzdělání v cizích jazycích. V případě vzdělávání cizinců se za cizí jazyk považuje také jazyk český. Jazykové vzdělávání podle tohoto zákona se uskutečňuje v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky.

(2) Vzdělávání v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky může být ukončeno státní jazykovou zkouškou základní, státní jazykovou zkouškou všeobecnou a státní jazykovou zkouškou speciální. Státní jazykové zkoušky lze vykonat i bez předchozího vzdělávání v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky. Dokladem o úspěšně vykonané státní jazykové zkoušce je vysvědčení o státní jazykové zkoušce.

(3) Státní jazykové zkoušky se skládají z části písemné a z části ústní. Ministerstvo určuje zadání písemné části zkoušky a stanovuje termíny konání zkoušek.

(4) Státní jazykové zkoušky v jednotlivých jazycích se konají před zkušební komisí. Předsedu komise pro státní jazykové zkoušky jmenuje krajský úřad, předsedy zkušebních komisí pro jednotlivé jazyky a další členy komisí jmenuje ředitel školy. Předsedou komise pro státní jazykové zkoušky a zkušební komise pro jednotlivé jazyky může být ten, kdo má příslušnou odbornou kvalifikaci a vykonával přímou pedagogickou činnost nejméně 5 let. “¹¹

¹⁰ VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH A PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ PÉČE VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH, HLAVA I, ÚVODNÍ USTANOVENÍ, §12 (online) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

¹¹ Zákon č.561/2006 Sb. Základní umělecké, zájmové a jazykové vzdělání, §110 Jazykové vzdělávání (online) Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/skolsky-zakon/cast-8-paragraf-111?full=1>

Jazykové školy jsou zaměřené nejen na děti, ale i na dospělé. Jsou tu programy pro děti od 3 let. Jazykové školy se většinou zaměřují na práci s malou skupinkou, kde se může pedagog neustále věnovat studentům. U nás máme několik typů jazykových škol, jedním z nich je základní jazyková škola, kde se kromě základních předmětů vyučují i jiné cizí jazyky, dále pomaturitní studium v rámci jazykové školy, kde je výuka zaměřena pouze na cizí jazyk, v současné době je studium ozvláštněno a obohaceno i rodilými mluvčími, díky kterým se studenti naučí užívat jazyk se správnou výslovností a v hodinách mluví méně svým rodným jazykem.

Základní umělecké školy:

„(1) Základní umělecké vzdělávání poskytuje základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech. Základní umělecké vzdělávání se uskutečňuje v základní umělecké škole. Základní umělecká škola připravuje také pro vzdělávání ve středních školách uměleckého zaměření a v konzervatořích, popřípadě pro studium na vysokých školách s uměleckým nebo pedagogickým zaměřením.

(2) Základní umělecká škola organizuje přípravné studium, základní studium I. a II. stupně, studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin a studium pro dospělé.“¹²

Základní umělecké školy (ZUŠ), nabízí rozšířenou nabídku vzdělání v uměleckých oborech, jako jsou taneční, dramatické, hudební či výtvarné hodiny. Pro někoho může posloužit škola jako tzv. příprava k následujícímu studium v uměleckých oborech (střední umělecké školy či konzervatoře).

2.1.2. Nestátní sektor a volný čas

V České republice působí celá řada neziskových organizací, kde mohou děti také trávit svůj volný čas. Uvedu zde několik nejznámějších.

- Junák neboli český skaut je organizace, kde se spolu stýkají mladí lidé či děti, kteří mají různorodé schopnosti, jsou různých národností či jiného náboženství. Cílem je navázat nová přátelství, nechat děti dělat vše, co je baví, ať už jsou činnosti zaměřeny na sport nebo na uměleckou sféru, také se učí to, jak se o sebe a své kamarády

¹² Zákon č.561/2006 Sb. Základní umělecké, zájmové a jazykové vzdělání, §109 Základní umělecké vzdělávání (online) Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/skolsky-zakon/cast-8-paragraf-111?full=1>

v přírodě či kdekoliv jinde co nejlépe postarat. Skautská výchova dbá základní aspekty, jako je hra „fér“, spolupráce, vytvoření vztahu k přírodě a ohleduplnost k životnímu prostředí.¹³

- Duha, sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi. Sdružení organizuje volnočasové aktivity a je založeno na základních principech zážitkové pedagogiky. Jejich nejčastějšími aktivitami jsou outdoorové sporty, táboření, turistika či amatérské umění. Dále se zaměřují a věnují se programům, jako jsou dobrovolné služby, workcamps pro děti, projekty pro děti z dětských domovů a participace dětí a mládeže.¹⁴
- Pionýr, nezisková organizace, která sdružuje děti, mládež i dospělé v rámci volnočasových aktivit. Lidé, kteří stojí za organizací Pionýr, se neformálně starají o mimoškolní výchovu dětí a mládeže a připravují je na budoucí život, nabízí možnosti, jak kvalitně trávit svůj volný čas a zároveň se podílet na přípravování programu pro jejich kamarády. Jejich dalším úkolem je, aby děti nasměrovali správnou cestou pro rozvoj budoucího života a naučit je, jak být prospěšný v rámci svého působení i pro společnost. Děti a mládež získají celou řadu praktických návyků a dovedností.¹⁵
- Sokol, tělovýchovná organizace. *„Česká obec sokolská byla zřízena ve veřejném zájmu, jejím účelem a cílem je zvyšovat tělesnou zdatnost svých členů, organizovat a vykonávat tělovýchovnou, sportovní, kulturní a společenskou činnost, podporovat rozvoj osobnosti a vychovávat k čestnému jednání v životě soukromém i veřejném, k národnostní, rasové a náboženské snášenlivosti, k demokracii, svobodě a humanismu, k osobní skromnosti a ukázněnosti, k lásce k rodné zemi a úctě k duchovnímu dědictví našeho národa, přičemž vychází z odkazu Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. Hlavní činností ČOS je prostřednictvím tělesné výchovy a sportu, společenské a kulturní činnosti, přispívat ke zvyšování fyzické, společenské, kulturní a duchovní úrovně naší demokratické společnosti, vychovávat k mravnosti a občanské odpovědnosti.“¹⁶*
- Asociace turistických oddílů mládeže je spolek dětí a mládeže, která působí po celé naší České republice. Jejich zaměření je orientováno převážně na tábornictví a turistiku. Členové této organizace si říkají „tomíci“. Tato asociace podporuje

¹³ Junák – český skaut, z.s. 2019 (online) Dostupné z: <https://www.skaut.cz/>

¹⁴ Duha – sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi 2018 (online) Dostupné z: <http://www.duha.cz/>

¹⁵ Pionýr, z.s., 2019 (online) Dostupné z: <https://praha.pionyr.cz/>

¹⁶ Česká obec sokolská, Definice České obce sokolské, Účel a cíle obce sokolské 2015 (online) Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5486/definice-ceske-obce-sokolske>

vlastenectví, aktivní občanství a úctu k demokratické tradici. Dále se hlásí k Úmluvě o právech dítěte a Listině práv a svobod. V rámci asociace se podnikají řady výprav, i těch zahraničních, tábory, lezení po horách, sjíždění řek a nejrůznější akce pro veřejnost.¹⁷

2.1.3. Péče o volný čas dětí a mládeže v sociálních službách

V této práci se věnuji trávení volného času dětí ve vyloučených lokalitách. Péči o volný čas e věnují zejména nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, která jsou zřizována podle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

„(1) Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- c) sociálně terapeutické činnosti,*
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“¹⁸*

¹⁷ Asociace turistických oddílů mládeže, Co je asociace TOM? (online) Dostupné z: <https://www.a-tom.cz/>

¹⁸ Zákon č.108/2006 Sb. §62, Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (online) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

3. Profesionální pracovníci ve volném čase dětí a mládeže

3.1. Pedagog volného času

„(1) Pedagog volného času, který vykonává komplexní přímou pedagogickou činnost v zájmovém vzdělávání ve školách a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, získává odbornou kvalifikaci

a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd,

b) vysokoškolským vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného studijního programu než podle písmene a) a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo

2. studiem pedagogiky,

c) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením,

d) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného vzdělávacího programu než podle písmene c) a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo

2. studiem pedagogiky,

e) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením, nebo

f) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením jiného vzdělávacího programu středního vzdělávání než podle písmene e) a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo

2. studiem pedagogiky.

(2) Pedagog volného času, který vykonává dílčí přímou pedagogickou činnost v zájmovém vzdělávání ve školách a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, získává odbornou kvalifikaci

a) vzděláním podle odstavce 1, nebo

b) středním vzděláním s výučním listem získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo

2. studiem pedagogiky.

(3) Pedagog volného času pro aktivity zájmového vzdělávání odpovídající uměleckému zaměření získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti umění studijního oboru umělecko - pedagogického zaměření.

(4) Zaměstnanec, který je výkonným umělcem¹⁹, výtvarným umělcem nebo který má odbornou kvalifikaci podle § 10 odst. 1 nebo § 21, může ředitel školy písemně uznat předpoklad odborné kvalifikace pedagoga volného času pro aktivity zájmového vzdělávání odpovídající uměleckému zaměření nebo odbornou kvalifikaci zaměstnance za splněný, pokud týdenní pracovní doba tohoto zaměstnance u právnické osoby vykonávající činnost školy nepřesahuje polovinu stanovené týdenní pracovní doby a pokud tento zaměstnanec mimo pracovněprávní vztah k právnické osobě vykonávající činnost školy provádí umělecké výkony, vytváří umělecká díla nebo vykonává činnost, pro niž splňuje odbornou kvalifikaci podle § 10 odst. 1 nebo § 21. Uznání splnění předpokladu odborné kvalifikace platí pro účely tohoto zákona po dobu, po kterou zaměstnanec splňuje podmínky podle věty první.¹⁹

Děti si vybírají své kroužky, kterým se budou věnovat podle toho, co je baví a čemu se budou chtít věnovat, co je baví a naplňuje. Pedagog volného času by je měl podporovat a podněcovat k lepším výsledkům a sebevzdělávání, vytvářet pozitivní atmosféru a příjemné prostředí v kolektivu, tak aby se všechny děti cítily dobře, bezpečně a spokojeně.

Bohužel, jak se může stát u některých pracovníků, syndrom vyhoření může postihnout i pedagogické pracovníky. Vyznačuje se tím, že je člověk zcela vyčerpaný, práce, kterou dělá, ho nebaví, nenaplňuje a chodí tam velice nerad. Tento syndrom většinou postihne pracovníky, kteří jsou v kontaktu při své práci s dalšími lidmi. V dnešní době existuje již několik metod, aby pracovníci předešli syndromu vyhoření.

3.2. Vychovatel

„(1) Vychovatel získává odbornou kvalifikaci

¹⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI ŠKOL A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ, HLAVA I, OBECNÁ USTANOVENÍ §17 část první (online) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd,

b) vysokoškolským vzděláním podle § 7 až 10, 12 a 14,

c) vysokoškolským vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného studijního programu než podle písmen a) a b) a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání v oblasti pedagogických věd uskutečňovaném vysokou školou, nebo

2. studiem pedagogiky,

d) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na vychovatelství nebo na pedagogiku volného času nebo na speciální pedagogiku nebo na sociální pedagogiku,

e) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného vzdělávacího programu než podle písmene d) a

1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na vychovatelství nebo sociální pedagogiku nebo pedagogiku volného času nebo na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy, nebo

2. studiem pedagogiky,

f) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu střední školy v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu vychovatelů nebo pedagogů volného času,

g) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů předškolního vzdělávání a vykonáním jednotlivé zkoušky, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce profilové části maturitní zkoušky z předmětu zaměřeného na vychovatelství, nebo

h) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením jiného vzdělávacího programu středního vzdělávání než podle písmene f) a g) a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na vychovatelství nebo sociální pedagogiku nebo pedagogiku volného času nebo přípravu učitelů základní školy nebo střední školy.

(2) Vychovatel, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve školském výchovném a ubytovacím zařízení nebo v jeho oddělení zřízeném pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve středisku výchovné péče, získává odbornou kvalifikaci

- a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku nebo sociální pedagogiku,
- b) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku, nebo
- c) vzděláním stanoveným pro vychovatele podle odstavce 1 a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.²⁰

3.3. Pracovník v sociálních službách

„(1) Pracovníkem v sociálních službách je ten, kdo vykonává

- a) přímou obslužnou péči o osoby v ambulantních nebo pobytových zařízeních sociálních služeb spočívající v nácviku jednoduchých denních činností, pomoci při osobní hygieně a oblékání, manipulaci s přístroji, pomůckami, prádlem, udržování čistoty a osobní hygieny, podporu soběstačnosti, posilování životní aktivizace, vytváření základních sociálních a společenských kontaktů a uspokojování psychosociálních potřeb,
- b) základní výchovnou nepedagogickou činnost spočívající v prohlubování a upevňování základních hygienických a společenských návyků, působení na vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní aktivity, provádění volnočasových aktivit zaměřených na rozvíjení osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností formou výtvarné, hudební a pohybové výchovy, zabezpečování zájmové a kulturní činnosti,
- c) pečovatelskou činnost v domácnosti osoby spočívající ve vykonávání prací spojených s přímým stykem s osobami s fyzickými a psychickými obtížemi, komplexní péči o jejich domácnost, zajišťování sociální pomoci, provádění sociálních depistáží pod vedením sociálního pracovníka, poskytování pomoci při vytváření sociálních a společenských kontaktů a psychické aktivizaci, organizační zabezpečování a komplexní koordinování pečovatelské činnosti a provádění osobní asistence,
- d) pod dohledem sociálního pracovníka činnosti při základním sociálním poradenství, depistážní činnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, činnosti při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, činnosti při poskytování pomoci při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

²⁰ ČÁST PRVNÍ, PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI ŠKOL A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ, HLAVA I, OBECNÁ USTANOVENÍ §16 (online) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

(2) Podmínkou výkonu činnosti pracovníka v sociálních službách je plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona.

(3) Bezúhonnost se posuzuje a prokazuje podle § 79 odst. 2 a odst. 3 věty první až třetí.

(4) Zdravotní způsobilost zjišťuje a lékařský posudek o zdravotní způsobilosti vydává registrující poskytovatel zdravotních služeb v oboru všeobecné praktické lékařství a u zaměstnanců poskytovatel pracovnělékařských služeb.

(5) Odbornou způsobilostí pracovníka v sociálních službách

a) uvedeného v odstavci 1 písm. a) je základní vzdělání nebo střední vzdělání a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu; absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu se nevyžaduje u fyzických osob, které získaly podle zvláštního právního předpisu⁴⁵⁾ způsobilost k výkonu zdravotnického povolání v oboru ošetřovatel, u fyzických osob, které získaly odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka podle § 110, a u fyzických osob, které získaly střední vzdělání v oboru vzdělání stanoveném prováděcím právním předpisem,

b) uvedeného v odstavci 1 písm. b) je střední vzdělání s výučním listem nebo střední vzdělání s maturitní zkouškou a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu; absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu se nevyžaduje u fyzických osob, které získaly podle zvláštního právního předpisu⁴⁶⁾ způsobilost k výkonu zdravotnického povolání ergoterapeut, u fyzických osob, které získaly odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka podle § 110, a u fyzických osob, které získaly střední vzdělání v oboru vzdělání stanoveném prováděcím právním předpisem,

c) uvedeného v odstavci 1 písm. c) je základní vzdělání, střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitou nebo vyšší odborné vzdělání a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu; absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu se nevyžaduje u fyzických osob, které získaly podle zvláštního právního předpisu⁴⁵⁾ způsobilost k výkonu zdravotnického povolání v oboru ošetřovatel, u fyzických osob, které získaly odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka podle § 110, a u fyzických osob, které získaly střední vzdělání v oboru vzdělání stanoveném prováděcím právním předpisem,

d) uvedeného v odstavci 1 písm. d) je základní vzdělání, střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou nebo vyšší odborné vzdělání a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu; absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu se nevyžaduje u fyzických osob, které získaly odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka podle § 110.

(6) Obsah kvalifikačního kurzu podle odstavce 5 a jeho minimální rozsah stanoví prováděcí právní předpis.

(7) Podmínku absolvování kvalifikačního kurzu podle odstavce 5 je třeba splnit do 18 měsíců ode dne nástupu zaměstnance do zaměstnání. Do doby splnění této podmínky vykonává zaměstnanec činnost pracovníka v sociálních službách pod dohledem odborně způsobilého pracovníka v sociálních službách.

(8) Při uznávání odborné kvalifikace nebo jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie se postupuje podle zvláštního právního předpisu³¹).

(9) Zaměstnavatel je povinen zabezpečit pracovníku v sociálních službách další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci. Účast na dalším vzdělávání se považuje za prohlubování kvalifikace podle zvláštního právního předpisu⁴³). Další vzdělávání se uskutečňuje formami uvedenými v § 111 odst. 2. Ustanovení § 111 odst. 1 vět druhé až čtvrté a odst. 3 až 6 a 8 platí obdobně s tím, že program akce odborného charakteru podle § 111 odst. 6 se týká oboru činnosti pracovníka v sociálních službách. Povinnost účasti na dalším vzdělávání podle věty první se nevyžaduje za kalendářní rok, v němž pracovník v sociálních službách absolvoval akreditovaný kvalifikační kurz. ²¹

3.4. Sociální asistent – street worker

Zákon o sociálních službách definuje osobní asistenci takto:

„(1) Osobní asistence je terénní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služba se poskytuje bez časového omezení, v přirozeném sociálním prostředí osob a při činnostech, které osoba potřebuje.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje zejména tyto základní činnosti:

- a) pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- b) pomoc při osobní hygieně,
- c) pomoc při zajištění stravy,
- d) pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- e) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- f) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. ²²

²¹ Zákon č. 108/2006 Sb. §116, Pracovníci v sociálních službách (online) Dostupné: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast9>

²² Zákon č.108/2006 Sb. §39, Osobní asistence (online) Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Pracovník se při své práci většinou pohybuje v terénu, navazuje kontakty s lidmi a nabízí jim svou pomoc. Většinou se jedná o to, aby sociální pracovník pomohl ostatním lidem lépe a více pozitivně využívat jejich volný čas, hledat a více prosazovat jejich zájmy, koníčky a potřeby, v některých případech i podává pomocnou ruku v krizových situacích a případě krajní nouze kontaktuje poradny, léčebny či krizová centra.

K této práci patří a jedním z hlavních znaků je důvěra mezi pracovníkem a lidmi, kterým se věnuje. Na pracovníka jsou kladeny vysoké nároky a k tomu patří i fakt, že musí být neustále k dispozici.²³

²³ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

4. Vyloučené lokality

V této kapitole se zabývám charakteristikou, jak vyloučená lokalita vypadá, kteří lidé v ní žijí, jak se projevují ve svém chování a z jakých důvodů v sociálně vyloučených lokalitách nyní žijí. Dále se zde zaměřuji, jaký má vliv místa bydliště a prostředí, ve kterém děti žijí vliv na trávení jejich volného času.

4.1. Charakteristika vyloučených lokalit

Každý si pod tímto pojmem dokáže představit různé věci, pro někoho vyloučené oblasti znamenají společnosti, které nemají dostatek financí, pro jiné to mohou být lidé bez zaměstnání, pro další osoby, kteří nemají zaměstnání, finance a ani pořádné obydlí. Lidé přiřazují tyto lokality nejčastěji romským společenstvím či dalším odlišným kulturám.

V čem je tedy liší vyloučená lokalita než jiná? V sociálně vyloučené lokalitě bydlí lidé, kteří byli vyloučeni ze společnosti, není pravidlem, že v těchto oblastech žijí výhradně Romové. Z různých médií to slyšíme často, ale nemůžeme toto tvrzení brát na všechny sociálně vyloučené oblasti v České republice.

„Za sociálně vyloučenou nebo sociálním vyloučením ohroženou lokalitu v rámci výzkumu Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR považujeme takovou lokalitu, kde dochází ke koncentraci více než 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách (indikováno počtem příjemců příspěvku na živobytí), které obývají fyzicky či symbolicky ohraničený prostor (indikováno vnější identifikací).“²⁴

Sociálně vyloučenou lokalitou je možné označit takový prostor, kde je vysoká koncentrace lidí žijících na okraji společnosti. Na první pohled je patrné prostorové vyloučení. Jde o *„vyčlenění určité sociální skupiny z prostoru majoritních rezidenčních zón do oblasti nacházející se buď ve větší či menší vzdálenosti od městské či obecné zástavby, popřípadě o oblasti, které jsou majoritou považovány za nejméně prestižní v porovnání s ostatními lokalitami.“* Většinou jsou to oblasti mimo infrastrukturu, často jsou obtížně dostupné.²⁵

Podle Touška můžeme rozdělit vyloučené oblasti do čtyř kategorií, kdy dvě z nich stojí na opačných pólech. Jedná se tedy o ghetto, kde dochází k segregaci a naproti tomu etnickou

²⁴Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, str. 11, 17 (online) Dostupné z: http://www.romea.cz/dokumenty/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_v_CR_2015.pdf

²⁵ RADOSTNÝ, Lukáš. Prevence prostorové segregace: Faktory sociálního vyloučení. SÝKORA, Luďek (ed.). Web.natur.cuni.cz [online]. 2005 [cit. 2015- 06-08], str. 75. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/novyurrlab/user/documents/jajinek/Jana/Prevence%20prostorove%20segregace.pdf>

enklávu, v níž dochází k separaci. Dále citadela, ve které žijí lidé s vysokým ekonomickým statusem a naproti ní slum, kde žijí lidé s nízkým ekonomickým statusem.²⁶ Toto rozdělení poukazuje na vyloučení dobrovolné a nedobrovolné.

Podle analýz, přibývá v sociálně vyloučených lokalitách seniorů, obecně přibývají chudí, velmi často nezaměstnaní lidé, jejichž životní situace v zásadě replikuje situaci romské populace (zadluženost, nízké vzdělání, apod.). Podíl nezaměstnaných je v průměru 80 až 85 procent, přičemž nezaměstnanost je vyšší v etnicky homogenních lokalitách a ve venkovských lokalitách, kde je nedostatek pracovních míst.²⁷

4.2 Vyloučená lokalita a podmínky života dětí

Jak jsem se zmiňovala v kapitolách předtím, je mnoho faktorů, které ovlivňují volný čas dětí a jeho využití. Prostředí a místo bydliště, ve kterém dítě bydlí, je právě jedním z nich. Podle toho v jakém prostředí dítě žije je tím ovlivněna i jeho volba aktivit, které provozuje. Samozřejmě do této problematiky spadá i rodina, která by měla řešit i zprostředkovávat nějaké volnočasové aktivity dítěte.

Pokud budeme brát v potaz, zda dítě žije na vesnici, předměstí či v rušném velkoměstě jsou zde veliké rozdíly a možnosti v tom, jak by svůj volnočasový program mohl využít. Ve velkých městech je daleko více institucí, které může navštívit, více lidí a tím i více kamarádů, kterého v jeho volbě také mohou ovlivnit. Na druhou stranu oproti vesnici tu je větší riziko nebezpečí. Z těchto a dalších jiných důvodů je zde klíčová spolupráce dětí a sociálních asistentů, poradců či jakýchkoliv zprostředkovatelů volnočasových programů.²⁸

Nabídka volnočasových aktivit pro děti ze sociálně vyloučených lokalit je zastoupena zhruba 68 procenty po celé České republice. *„Zhruba v 62 procentech sociálně vyloučených lokalit pak jsou poskytovány i služby doučování či přípravy na školu. Tyto volnočasové aktivity jsou často nabízeny přímo v prostředí sociálně vyloučených lokalit včetně ubytoven. Místní aktéři se však shodují, že většina z těchto služeb kapacitně nestačí místním potřebám.“*²⁹

²⁶ TOUŠEK, Ladislav. 2007. Sociální vyloučení a prostorová segregace. In AntropoWebzin . 2007, vol.3, .2-3, pp.1-9, ISSN 1801-8807 str. 14-15.

²⁷ ČADA A KOL., *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*, GAC, Praha, 2015, s. 12.

²⁸ NĚMEC, Jiří. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3 str. 118.

²⁹ ČADA A KOL., *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*, GAC, Praha, 2015, str. 81, 82

Co se týče také docházky a dokončeného základního vzdělání u dětí z vyloučených lokalit, právě „předčasný odchod z primárního vzdělávání poskytovaného v rámci hlavního vzdělávacího proudu je u sociálně vyloučených dětí přibližně třináctkrát častější, než je celostátní průměr.“ Jedním z důvodů „je zastoupení dětí, které se přestanou na čas či natrvalo dále vzdělávat. Své vzdělávání po základní škole přeruší v průměru plných šestnáct procent z nich; v ostatní populaci se přitom jedná o výjimečné případy, jež v součtu nedosahují ani jednoho procenta. Druhou je skladba typů středního vzdělání, pro něž se děti rozhodnou. Zatímco romské děti, které po základní škole pokračují dále, ve více než 80 procentech případů odejdou na obory s výučním listem, jejich spolužačky a spolužáci tak učiní přibližně ve dvou pětinách, v celostátním měřítku jde o necelých 30 procent žákyň/žáků. To například znamená, že populace dětí České republiky ihned po základní škole směřuje k maturitě takřka stejným dílem jako romské děti k výučnímu listu. Pro ilustraci: zatímco z každého tisíce dětí, které v České republice nastoupí do základní školy, jich na gymnázia odejde více než dvě stě, v případě romských dětí se jedná o pouhých osm.“³⁰

³⁰ GAC Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Praha: MŠMT 2009

5. Rodiny v sociálně vyloučených lokalitách

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na rodinu a její význam pro jedince. Dále se zde věnuji problematice sociálně slabších rodin a práci s nimi. V neposlední řadě se zde zaměřuji na vliv prostředí ve výchově rodin z vyloučených lokalit.

5. 1 Vymezení rodiny

Rodina má v životě každého narozeného jedince tu nejdůležitější funkci. Tvoří základní socializační skupinu v životě dítěte a pokračuje v péči o něj až do dospělosti. V rodině vznikají od raného věku dítěte vazby mezi členy rodiny, postupem času ztrácejí na intenzitě, ale nikdy se neztratí zcela úplně.

Setkáváme se s několika definicemi rodiny, např. Matoušek definuje rodinu ze dvou pohledů. Popisuje rodinu, v užším pohledu, tradičnější pojetí, jako skupinu lidí, spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních vztahů jako jsou sňatek či adopce. V širším pojetí je to skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. Můžeme zde zařadit³¹ např. lidi, kteří spolu žijí v jedné obci a dodržují stejné tradice a zvyky.³²

Rodina je tedy založena na vztazích mezi jejími jednotlivými členy a jako systém v rámci společnosti také vnímána.

Rodina má své funkce, které by měla plnit, zde je stručně vypíši.

- Biologicko-reprodukční – Tato funkce má za úkol uspokojit sexuální potřeby partnerů, také slouží k zachování lidstva jako takového.
- Ekonomická funkce – Tato oblast zahrnuje schopnost rodiny hospodařit s finančními prostředky pro běžnou potřebu, pokud rodina není schopna peníze obstarat, zajišťuje tuto funkci stát pomocí státní sociální podpory (dávky hmotné nouze). Ovšem pro stát je takové financování rodin značné zatížení. Proto je kladen velký důraz na to, aby alespoň jeden z partnerů byl schopný pracovat a obstarat rodině pravidelné finanční prostředky.
- Socializačně výchovná – Do této kategorie zařazujeme výchovné působení na děti, předávání tradic, zvyků, přenos sociálního statusu v rodině, naučení dětí samostatnosti apod. Rodina má také za úkol připravit dítě na jeho budoucí život, povolání a to

³² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. dopl.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680 str. 179.

všechno s ohledem na přání dítěte. Dítě přebírá od svých rodičů určité vzorce chování a osvojuje si sociální role, které jsou rozhodující pro jeho sociální život a podílejí se na utváření osobnosti.

- Funkce emocionální – Díky této funkci dává rodina dítěti jistotu, pocit bezpečí a uznání, zároveň mu je nápomocna v uspokojených citových potřebách. Tato funkce je velice důležitá, pokud nebudou uspokojené citové potřeby, může to vést až k deprivaci dítěte. Výchova a emocionální podpora dětí je považována za hlavní soudobou funkci rodiny.³³

Rodina je prostor pro jedince, kde se učí řešit konflikty a utváří si hodnoty. Je to místo, kde dítě získává podporu od rodičů a učí se od nich sociálním dovednostem. Rodinná výchova je hlavním činitelem, který utváří a ovlivňuje osobnost jedince již od narození.

Pokud tyto funkce dokáže rodina plnit, říkáme ji plně funkční rodina. Pokud je jen jedna z funkcí narušena, vzrůstá v rodině problém, ale rodina může nadále fungovat. V tomto případě mluvíme o rodině dysfunkční. Pokud nastane i krajní případ a to ten, kdy rodina má narušené všechny své funkce, přestává plnit svoje úkoly a škodí tak zdravému vývoji dítěte nebo ho ohrožuje. Poté hovoříme o rodině asfunkční.³⁴

5.2. Sociálně znevýhodněné a sociálně vyloučené rodiny

Současná literatura nepracuje přímo s pojmem „sociálně znevýhodněná rodina“, lze však najít vysvětlení pojmu sociální znevýhodnění. Z jeho definice však vyplývá, že je sociální znevýhodnění vztahováno k rodinnému systému. O sociálním znevýhodnění hovoří zákon č. 561/2004 Sb., odst. 4.

Dle výše uvedeného zákona je sociální znevýhodnění:

- 1) „Rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologické jevy
- 2) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova

³³MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. dopl.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680 str. 179.

³⁴KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3 str. 80.

3) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu.“³⁵

Pokud je tedy sociálně znevýhodněná rodina posouzena dle písmene a) výše jmenovaného zákona, potom se sem tedy mohou zařadit, např. rodiny, které mají nízký sociální status, mají nízký příjem, jsou neúplné, jsou vícečetné, poskytují dětem málo podnětné prostředí, jsou ohrožené sociálně sociální patologické jevy, žijí v sociálně vyloučené lokalitě, mají jinou etnickou příslušnost, jsou náboženskou menšinou. Za sociálně znevýhodněnou se však nedá považovat rodina, která splňuje pouze jeden z vymezených příkladů. Za sociálně znevýhodněnou rodinu se považuje rodina, pokud se v ní kumulují dva a více vymezených příkladů.³⁶

Zákon č. 111/2006 Sb. §2 hovoří, že v hmotné nouzi je osoba, která nemá částku na živobytí a bydlení a nemůže si tuto částku vydělat kvůli svému věku, zdravotnímu stavu či jiných vážných důvodů.

Typickou ukázkou sociálně znevýhodněné rodiny může být rodina s dětmi, kde jsou oba rodiče nezaměstnaní, jsou vedeni na úřadu práce, podpora v nezaměstnání jim již vypršela a nyní jsou odkázáni na dávky státní podpory a dávky hmotné nouze. Většina těchto rodin, aby co nejrychleji vyřešili finanční situaci, vezmou si nevýhodnou půjčku, avšak nezamýšlejí nad tím, jak ji budou splácet. Často se tyto situace stávají bezvýchodné.

Zhoršení ekonomické situace v rodině často přinutí se rodinu odstěhovat na jiné místo, tam, kde to bude pro ně cenově přijatelnější. Tyto lokality jsou označovány jako sociálně vyloučené lokality. Matoušek ve své knize definuje sociální vyloučení jako „*život v chudobě, bez účasti na trhu práce, bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobné deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti.*“³⁷

Lidé, kteří v těchto lokalitách žijí, mohou být většinou velice problematictí, prostředí, ve kterém se pohybují je omezené, stejně jako jejich kontakty. Rodina může selhat v nejedné ze svých funkcí, nejvíce zpravidla v emocionální a socializačně výchovné, samozřejmě i v ekonomické.

³⁵ Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

³⁶ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Prováděcí dokument k Operačnímu programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost str. 157

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. dopl.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680 str. 206

Rodiny ze sociálně slabších lokalit mají většinou nízkou úroveň bydlení, nízké vzdělání a jsou závislí na sociálních dávkách, vzhledem k podmínkám, ve kterých žijí, nemusejí vždy udržet dobré hygienické návyky. Jejich nejčastější problémy jsou: bydlení, finance, nezaměstnanost. Rodiny často řeší exekuce na všechnen svůj majetek, příjmy i sociální dávky. Opakovaně si půjčují peníze a nemají půjčky z čeho splácet, tento kolotoč u nich probíhá stále a stále dokola. Žijí prakticky ze dne na den, nemají plány na týden, na měsíc, ani na rok. Pokud někteří lidé z těchto lokalit pracují, bývá to převážně z práce „na černo.“³⁸

5.3. Práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Cílem práce se sociálně ohroženou rodinou by měla být především snaha o zajištění nabídky podpory této rodině a pomoc s řešením nejrůznějších problémů, se kterými se rodina potýká. Nejčastějšími cíli jsou: umožnit rodině navrátit se do jejich přirozeného prostředí, předcházet sociálnímu vyloučení, podporovat jejich duševní i psychické zdraví jako prevenci rozpadu rodiny, řešit konflikty a problémy v partnerském a rodinném soužití ve snaze obnovit soběstačnost a funkčnost rodiny, podporovat ohrožené rodiny, pomáhat s výchovou a péčí o děti. V dnešní době rodiče potřebují pomoc materiální i nemateriální.³⁹

Pokud spolupracujeme s ohroženou rodinou, musí existovat určité podmínky, které musí dodržovat jak rodina, tak sociální pracovník. Právě mezi sociálním pracovníkem a rodinou by měla existovat důvěra. Rodina by měla sociálního pracovníka vnímat jako pomocníka. Pracovník zároveň musí znát a dbát na problémy a potřeby rodiny, se kterou pracuje a měl by znát a využívat velké množství různých forem práce s rodinou. Nejdůležitější se dát prostor rodině, aby sama definovala svůj problém, teprve poté může pracovník stanovit s rodinou cíl své práce. Vždy je ale důležité, aby se rodina podílela na řešení problému a pokusila se ho vyřešit vlastními silami. Pracovník po celou dobu spolupráce s rodinou funguje jako motivátor a podpora celé rodiny.⁴⁰

³⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce 2007 str. 65-114.

³⁹ VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou [online]. [cit. 2014-9-20] str. 1. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7273/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-9.pdf

⁴⁰ VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou [online]. [cit. 2014-9-20] str. 1-2. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7273/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-9.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí v rámci Metodického doporučení MPSV č.9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou vydefinovalo nejčastější problémy ohrožených rodin. Jedná se o:

- sociokulturní znevýhodnění rodiny a jeho projevy (např. na trhu práce, kulturní a jazykové znevýhodnění či odlišná společenská pravidla komplikují dospívání dětí ve školách dimenzovaných na jiný sociokulturní standard)
- zdravotní znevýhodnění některého z členů rodiny (duševní či tělesné onemocnění, včetně závislostí)
- ohrožení chudobou a sociálním vyloučením (se zvláštní pozorností věnovanou neúplným a vícedětným rodinám)
- nedostatek schopností a dovedností, zejména v oblasti uplatňování rodičovských kompetencí (nejasná pravidla týkající se výchovy dětí, nedostatek času na dítě, zanedbávání či deprivace, problematický výchovný styl od přehnané tvrdosti až po absenci výchovných postupů) a vztahové problémy v rodině (domácí násilí, partnerské krize či rozpad, syndrom zavrženého rodiče apod.)
- výchovné a výukové problémy dětí s nebo bez zjevné vazby k okolnostem uvedeným výše (školní nedospívání, zanedbávání školní docházky, úteků z domova, delikvence atd.)
- odebírání dětí z rodiny do ústavního zařízení a podpora rodičů v dosažení návratů dítěte zpět do rodiny⁴¹

5.4. Vliv prostředí na výchovu v rodinách z vyloučených lokalit

Rozdíl rodin z vyloučených lokalit oproti většinové společnosti je v demografických (např. větší počet dětí, nižší průměrný věk) i kulturně antropologických znacích (jazyk, kultura, normy a hodnoty atd.) Rozdílný může tedy být i pohled na výchovu. V rodinách často bývá špatné rodinné zázemí.

Rodina učí dítě sociálním dovednostem a poskytuje mu podporu, kterou dítě potřebuje. Tato socializace je pro dítě tou nejdůležitější. Pokud socializace neprobíhá, tak jak má, dítě to

⁴¹ VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou [online]. [cit. 2014-9-20] str. 3 Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7273/Metodicke_doporučení_MPSV_c-9.pdf

negativně ovlivní na jeho další život. Sociální znevýhodnění rodin často vede k tomu, že primární proces socializace neproběhne správně. Důsledkem bývá rizikové chování dětí a rozvoj sociálně patologických jevů.

„Prostředí sociálně vyloučené lokality, materiální deprivace, absence jednoho z rodičů, vysoký počet dětí v domácnosti, rané rodičovství, speciální potřeby dětí (kombinace různých onemocnění, specifické poruchy učení a chování) na jedné straně a nižší rodičovské kompetence na straně druhé často nevytváří vhodné podmínky pro zdravý vývoj dětí a jejich dospívání. V tomto prostředí je proto nutné posilovat kompetence rodin v oblasti výchovy, zdraví a hygieny. Nepodnětné prostředí a dlouhodobá nezaměstnanost obyvatel sociálně vyloučených lokalit vede zejména u dětí a mládeže ke stereotypním vzorcům chování, jež prohlubují míru jejich sociálního vyloučení (například dlouhodobá nezaměstnanost, nízká vzdělanost, zadluženost, kriminalita mládeže, prohlubování sociálně patologických jevů).“⁴²

Velký význam pro utváření rodiny má také územní společenství, ve kterém žije. Ve velkých městech jsou členové rodiny anonymní, setkávají se s nezájmem a lhostejností sousedů a spoluobčanů, jsou vystavené většinou sociálnímu tlaku okolí, což vede k větší psychické zátěži. V menších městech a na vesnicích se lidé znají, vztahy mezi nimi jsou vstřícnější, vzájemně si pomáhají, rodina lépe spolupracuje s veřejnými i vzdělávacími institucemi.

⁴² STRATEGIE BOJE PROTI SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ NA OBDOBÍ 2016-2020

https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie_boje-proti-socialnimu-vylouceni-2016-2020.pdf

6. Děti z vyloučených lokalit

„Děti žijící v prostředí sociálního vyloučení trvale, se primárně učí zvládat své jednání zejména v ohledu ke specifické a originálně konstituované sociální a kulturní struktuře. Jejich sociální pozice a identita je determinována mnohými konsekvencemi sociálního vyloučení a zároveň kulturními praktikami sdílenými ve většině vyloučených enkláv.“⁴³

Děti z vyloučených lokalit mnohdy nemají od koho přebírat správné vzorce chování. Mají problém s tím, aby dokončili základní školní docházku. S tím souvisí v budoucnu i nižší uplatnění na trhu práce, nezaměstnanost a opět chudoba. Tím se snižuje i případná možnost změnit životní situaci rodiny následné generaci, děti totiž setrvávají ve stejném nevhodném prostředí i v dospělosti.

6.1. Možnosti trávení volného času dětí z vyloučených lokalit

Pokud se budeme bavit o možnosti trávení volného času dětí z vyloučených lokalit a možnostech institucí, které by tyto děti mohly navštěvovat, jsou to právě nízkoprahová zařízení, které jsou umístěné poblíž sociálně vyloučených lokalit, kde je nejvyšší pravděpodobnost výskytu takovýchto dětí. Tyto děti tráví většinu ze svého volného času neorganizovaně, a tím se v mnoha případech stávají součástí rizikových skupin, které páchají kriminální činnost nebo vandalství.⁴⁴

Nízkoprahové zařízení pořádají pravidelně různé semináře, besedy s hosty na nejrůznější témata a vytváří možnosti a prostor pro každého návštěvníka získávat nové zkušenosti, informace a inspiraci do života. Toto zařízení spadá pod zákon č. 108/3006 Sb., o sociálních službách, jejich činnost je poskytována bezplatně a podléhá vysokým nárokům a kontrole.

Pracují zde pracovníci s vysokoškolským vzděláním, kteří mají za úkol většinově formou skupiny či jednotlivce nabádat děti a mládež ke zlepšení jejich životních postojů. I zde jsou pevně daná pravidla, které musí každý pro užívání této služby splňovat. Jedná se zde především o přísný zákaz požívání alkoholických nápojů, užívání drog a jiných návykových

⁴³ Děti trvale žijící v prostředí vyloučené lokality. Determinanty vzdělávání v sociokulturním kontextu. Autor: Petra Morvayová (Centrum interkulturního vzdělávání, Pedagogická fakulta Univerzity J.E. Purkyně) (online), ISSN 1801-8807 Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vy>

⁴⁴ Agentura pro sociální začleňování, 2015 (online) Dostupné z: <http://socialni-zaclenovani.cz/>

látek, různé typy a šikany nebo násilí. Zřizovatelem může být nezisková organizace nebo obec s podmínkou, že musí být podle výše zmíněného zákona registrovat.⁴⁵

„*Přínos NZDM:*

- *prevence kriminality,*
- *prevence sociálního selhávání ve společnosti,*
- *naplnění času jinak neorganizované mládeže a dětí,*
- *motivace ke vzdělávání,*
- *zahájení motivačního procesu a prvních kroků k zařazení mládeže na trh práce,*
- *zajištění poradenství v oblasti práva a sociálních věcí.“⁴⁶*

Nízkoprahová zařízení mají několik možností, jak pomoci dětem trávit lépe jejich volný čas, nabízí nejrůznější typy kroužků, jako jsou sportovní, hudební, výtvarné a další volnočasové aktivity. Dochází zde také k poskytnutí informací týkajících se sexuální výchovy, partnerství, vrstevnických vztahů či poradenská činnost při výběru školy nebo volby povolání. Všechny tyto činnosti vyplívají z povinnosti poskytovat základní sociální poradenství.⁴⁷

„*Přístup do nízkoprahových klubů není omezen financemi, zájmem ani časem příchodu či odchodu, návštěvníci mají svobodu volby, a to jak při pohybu v prostoru klubu, tak v chování i ve volbě vykonávaných činností.“⁴⁸*

Dále v České republice existuje i Agentura pro sociální začleňování jedinců. Je jedním z odborů Sekce pro lidská práva a Úřadu vlády ČR. Agentura je v provozu od roku 2008 a pomáhá obcím, které řeší problematiku spojenou se sociálním vyloučením. Mapují detailní poznávání problémů sociálně vyloučených lokalit a je nápomocná při přípravě a nastavení dlouhodobých procesů pro jejich řešení a získávání finanční podpory na tyto postupy. Dále úzce spolupracuje s ministerstvy a současně se podílí na formování státní politiky sociálního začleňování. Snaží se i propojovat subjekty jako jsou školy, neziskové organizace či úřady práce s policií, aby pomáhali při sociálním začleňování.⁴⁹

⁴⁵Agentura pro sociální začleňování, 2015 (online) Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>

⁴⁶Agentura pro sociální začleňování, 2015 (online) Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/2015>

⁴⁷Agentura pro sociální začleňování, 2015 (online) Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/2015>

⁴⁸ Česká asociace streetworker.cz (online) Dostupné z: <http://www.streetwork.cz/2006-2015>

⁴⁹Agentura pro sociální začleňování, 2015 (online) Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/o-nas/>

7. Škola ve vyloučené lokalitě

Cílem podpory škol z vyloučených lokalit je poskytnutí finanční podpory pro pedagogy, kteří pracují se sociálně či zdravotně znevýhodněnými dětmi, žáky, studenty. Primárně se podporují školy, které jsou uvedené v seznamu Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR, GCA spol. s.r.o., Praha z května 2015. Měřítko, sociálního znevýhodnění je vzdálenost vzdělávací instituce od vyloučené lokality, dále volnočasový program a účast dětí na nich, programy na doučování dětí a vzdálenostní struktura obyvatel z vyloučených lokalit. „*Za žáka se sociálním znevýhodněním se považuje žák dle § 16 odst. 4 školského zákona, status žáka se sociálním znevýhodněním dále upravuje § 1 odst. 6 vyhlášky č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění.*“⁵⁰

„*Peníze směřují do obcí a krajů, které řeší problematiku sociálního vyloučení a které usilují o zvýšení kvality vzdělávání a snížení školní neúspěšnosti či nerovností ve vzdělávání dětí a žáků z těchto lokalit. Obce, kraje a neziskové organizace budou v roli koordinátora projektu zajišťovat ve spolupráci s mateřskými a základními školami a dalšími subjekty aktivity podporující společné vzdělávání, osvětové akce pro veřejnost či workshopy.*“ Finanční obnos, který dárci dostanou, budou moci využít na personální podporu v podobě nových pracovních míst na školách, zejména pro speciální i sociální pedagogy, školních psychologů či kariérních poradců nebo na rozšíření stáží po celé EU. Podpora bude dále směřovat i do předškolního vzdělávání, „*a to zejména na financování aktivit, které mají usnadnit nástup dětí ze socioekonomicky znevýhodněného a současně kulturně odlišného prostředí do mateřských škol a zároveň dětem i rodičům pomoci v adaptačním období po nástupu dětí do mateřské školy. Nově si žadatelé budou moci ze seznamu povinně volitelných aktivit vybrat tzv. aktivitu Spolupráce ZŠ a MŠ při přechodu dětí mezi stupni vzdělávání.*“⁵¹

Zde přikládám motto Evropských škol, které zní:

„*Vzdělávání bok po boku, nesužováni od dětství rozvratnými předsudky, obeznámeni se vším, co je významné a dobré v různých kulturách, ponесou v průběhu dospívání myšlenku*

⁵⁰ Školství hlavního města Prahy, Rozvojový program MŠMT, Autor: Pavel Dvorák, 2015 (online) Dostupné z: http://skoly.praha.eu/87797_Rozvojovy-program-MSMT-Financovani-asistentu-pedagoga-pro-deti-zaky-a-studenty-se-socialnim-znevychodnenim-na-obdobi-zari-prosinec-2015

⁵¹ Šance dětem, Do krajů směřuje podpora vzdělání v sociálně vyloučených lokalitách, 2019 (online) Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/o-cem-se-mluvi/do-kraju-smeruje-podpora-vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-3549.shtml>

vzájemné sounáležitosti. Při zachování lásky a hrdosti k vlastní zemi stanou se v myslích Evropany, vzdělanými a připravenými dovršit a upevnit dílo, které započali jejich předkové - vytvořit jednotnou a prosperující Evropu. “ Jean Monnet⁵²

7.1. Preventivní činnost školy

Prevence ve školách je jedna ze součástí školního vzdělávacího programu. Preventivní programy jsou podepřené dokumenty Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, na jejichž základech jsou postaveny preventivní programy.

„Ředitel základní, střední a vyšší odborné školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchovy, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem. Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby zaměřené na:

- a) prevenci školní neúspěšnosti,*
- b) primární prevenci sociálně patologických jevů,*
- c) kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,*
- d) odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,*
- e) péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků,*
- f) průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s výchovnými či výukovými obtížemi a vytváření předpokladů pro jejich snižování a*
- g) metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologickým a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávacích činností školy.“⁵³*

⁵² Česká školní inspekce, Česká školní inspekce v systému evropských škol, 2019 (online) Dostupné z: <https://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-spoluprace/Evropske-skoly/Ceska-skolni-inspekce-v-systemu-Evropskych-skol>

V rámci prevence je zejména důležitá role školního metodika. Jiří Tyšer definuje práci školního metodika prevence takto: „*Je to pedagog, odborně připraven pro výchovné poradenství v oblasti prevence, věnuje zvláštní pozornost prevenci a sledování chování dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, zajišťování negativních jevů a poruch a jejich napravování*“⁵⁴

Poradenská činnosti metodika prevence spočívá zejména v:

1) *Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování: poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).*

2) *Spolupráci s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.*

3) *Přípravě podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole s koordinací poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a egalizovanými školskými zařízeními.*⁵⁵

Školní metodik prevence zastává práci učitele a zároveň „preventisty“, což s sebou přináší i to, že musí zvládat řadu dalších činností, a nejen výchovně vzdělávacích. Mezi další činnosti patří:

a) diagnostická – založena na pozorování, chování a jednání žáka s cílem včas vyhledat rizikové faktory

⁵³ Vyhláška č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, §7 Škola

⁵⁴ TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6

⁵⁵ Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, příloha č. 3, Standardní činnosti školy, II. Standardní činnosti školního metodika prevence

- b) poradenská – představuje poskytnutí pomoci, podpory a pochopení problému, se kterým se žák na učitele obrátí
- c) informační – učitel má povinnost informovat rodiče o výchovných problémech dítěte
- d) konzultační – snaha pomoci rodičům při řešení patologického problému
- e) koordinační – usměrňuje vztah učitel – pedagogický sbor.⁵⁶

Shrnutí teoretické části

Volný čas slouží dětem k tomu, aby se věnovali svým koníčkům, zábavě a relaxaci. V závislosti na tom se odvíjí, kde děti žijí, z jakého prostředí pochází a jakými způsoby mohou trávit volný čas. Děti z vyloučených lokalit nemají takových možností hodně, hlavně co se týče dostupnosti volnočasových institucí. Ovšem není to pravidlem a jsou v České republice dostupné i neziskové organizace, které se věnují dětem a tomu, jak je naučit trávit efektivněji volný čas.

Dalším faktorem, který působí na děti, jejich vývoj a jejich hodnoty a postoje v rámci výběru trávení volného času je rodina. Právě rodina by měla dbát pozitivní hodnoty a postoje dítěte a učit jednotlivce správné vzorce chování a podporovat při výběru volnočasových aktivit.

Nicméně existuje celá řada institucí a neziskových organizací, kam se děti mohou přihlásit. Každá instituce se zaměřuje trochu na něco jiného a tak je tu řada možností a děti či mládež mají na výběr, kam by mohly chodit trávit smysluplně svůj volný čas.

⁵⁶ TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6

EMPIRICKÁ ČÁST

8. Trávení volného času dětí z vyloučených lokalit – výzkumná sonda

Pro doplnění teoretické části bakalářské práce jsem se rozhodla provést výzkum na téma trávení volného času dětí z vyloučených lokalit.

8.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zjistit, jak tráví volný čas žáci, kteří navštěvují školu ve vyloučené lokalitě, a porovnat zjištění se způsoby trávení volného času u žáků běžné základní školy. Na základě tohoto cíle byly stanoveny následující výzkumné otázky:

VO1: Jak tráví volný čas žáci, kteří navštěvují školu ve vyloučené lokalitě?

VO2: Existuje rozdíl v trávení volného času mezi žáky, kteří navštěvují školu ve vyloučené lokalitě, a žáky, kteří navštěvují běžnou základní školu?

8.2. Metodologie

Po splnění vyčteného bylo zvoleno explorativní výzkumné šetření. Jako metoda sběru dat byl zvolen dotazník s otevřenými i uzavřenými položkami. Vyhodnocení dat bylo provedeno prostřednictvím jednoduchého třídění (absolutní četnost, relativní četnost). Šetření proběhlo kvantitativní formou. Všechny rozdané a vyplněné dotazníky byly anonymní.

8.3. Popis výzkumného terénu

Pro realizaci šetření byly osloveny dvě základní školy. Lokality byly vybrány na základě stránek Českého statistického úřadu, kde jsem zjistila, kde se nachází sociálně vyloučené oblasti, zvolené město o 23 151 obyvatelích bylo jednou z nich. Poblíž tohoto města leží krajské město, kde se nachází základní škola, která se zaměřuje na sport a sportovní aktivity.

První škola, kterou jsem pro účely výzkumu nazvala „vyloučená“ leží v Chrudimi. Vyloučená lokalita v této oblasti je charakterizovaná tím, že je zde dost populace nezaměstnáno a lidé zde žijí převážně z hmotných dávek, tudíž využívají finanční sociální podporu na život. Sociálně vyloučené lokality v oblasti Chrudimska se pohybují přibližně okolo Prachovic, Heřmanovým Městci, Chrasti atd. Rodiny z tohoto prostředí bojují často s problémy vzdělávání, nezaměstnaností, finanční negramotností a dalšími problémy, které samozřejmě mají vliv i na jejich potomky. Děti z těchto rodin tak nejsou dostatečně motivované pro

vzdělávání a následné hledání práce. Bohužel rodiny nejsou schopny dát dětem klasický vzorec chování a z toho vyplývá, že děti neví, jak by se měli chovat a jaké hodnoty jsou správné, přivlastňují si vzorce chování z rodiny a řídí se tak celý život podle nich, důsledkem toho je, že nechodí do školy, mají špatný prospěch, problém s kázní, kriminálními činy, přestupky a následné žití opět ze sociálních dávek.

Pro můj výzkum jsem zvolila Základní školu Dr. Peška v Chrudimi, tato škola se aktivně účastní projektu Škola podporující zdraví a je nositelem stejnojmenného certifikátu a dále je zapojena do sítě Škol pro udržitelný rozvoj. Škola je také zapojena do projektu EU peníze školám, kde se jedná o investici do vzdělávání. *„Cílem projektu bylo docílit zlepšení stavu počátečního vzdělávání na Základní škole, Chrudim, Dr. Peška 768. Byly realizovány následující klíčové aktivity. Metodický kurz pro učitele cizích jazyků - pedagogové se seznámili s možnostmi, jak do výuky angličtiny zapojit moderní technologie, naučili se vytvářet vlastní cvičení, testy a pracovní listy. Podařilo se jim tak zatraktivnit výuku a tím motivovat žáky k výuce anglického jazyka. Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT - byly vytvořeny digitální výukové materiály pro většinu předmětů. Tyto materiály byly vyzkoušeny ve výuce, ověřeny a sdíleny. Učivo se tak žákům zefektivnilo a zatraktivnilo. Inovace a zkvalitnění výuky v oblasti přírodních věd - byly vytvořeny digitální výukové materiály pro předměty přírodopis a chemie, které byly vyzkoušeny ve výuce, ověřeny a sdíleny. Cílem bylo zaměřit se na rozvoj přírodní gramotnosti. V rámci naplňování klíčových aktivit byly souběžně zajištěny i technické a materiální podmínky pro tvorbu a praktické nasazení DUM při výuce. Byla vytvořena multimediální učebna na druhém stupni, která byly pro školu nutností, protože škola má dvě budovy a přecházení žáků bylo časově i organizačně náročné. Učebna je využívána žáky a učiteli i mimo vyučování. Některé třídy na prvním stupni byly vybaveny interaktivními tabulemi, s jejichž pomocí se podařilo učivo zatraktivnit a modernizovat.“⁵⁷*

Škola má 39 učitelů, 5 asistentů pedagoga na 1. stupni a 4 asistenty pedagoga na 2. stupni.

Druhá škola, „běžná“ – Základní škola Benešovo náměstí v Pardubicích je specifická tím, že se zaměřuje na rozšířenou výuku tělesné výchovy a především atletiky, širokou veřejností je mnoho let známá tím, že vychovává sportovce, kteří následně reprezentují Pardubicko, ale i Českou republiku. Žáci sbírají úspěchy jak z lidského vědění z celorepublikových soutěží, tak z jazyků i v soutěžích rétoriky a komunikace. Každý rok škola pořádá projektové dny (např.

⁵⁷ <http://www.zspeska.cz/eu-penize-skolam/>

environmentální projekty zaměřeny na ochranu přírody, Den Země, atd.), dále Velikonoční a Vánoční jarmark, kde se prodávají výrobky žáků, a výtěžek putuje na charitativní účely. Mezi dlouhodobé akce můžeme zařadit sportovní soustředění tříd sportovních, které jsou pořádány několikrát do roka a školy v přírodě pro třídy nespportovní. Škola také organizuje tematické výlety po republice a pořádá i zájezdy do zahraničí.

Tato Základní škola patří v nejedné z nejmodernějších škol v Pardubicích, vlastní nově zrekonstruované odborné učebny fyziky, chemie a matematiky, disponují také interaktivními tabulemi a vlastní také počítačovou učebnu, kde se nachází nejmodernější technické vybavení. V neposlední řadě se škola může chlubit školní knihovnou, dílnou a kuchyňkou. S ohledem na zaměření školy je samozřejmé, že vlastní i atletické hřiště, které splňuje všechny podmínky pro uspořádání atletických závodů, které se tam také konají a nově zrekonstruované dvě školní tělocvičny.

Škola má 32 učitelů, výchovného poradce, metodika prevence a školního psychologa a další zaměstnance školy včetně ředitele, zástupce, vedoucí školní jídelny, trenéra apod.

Výzkumný vzorek tvoří v každé škole žáci 8. a 9. tříd, u kterých je vzhledem věku předpoklad, že budou svůj volný čas trávit více samostatně a podle vlastní volby.

Pardubice nabízí mnoho způsobů jak trávit volný čas, nachází se tu nespočet institucí pro děti a mládež, mohou si vybrat mezi spoustou možností a tím, co by je bavilo, jako jsou sportovní aktivity, hudba, tanec, jóga, výtvarné aktivity, turistika, dramatické činnosti a mnoho dalších. Tím, že jsou Pardubice známé, jako město sportu jsou zde pořádány neustálé sportovní aktivity, kterých se mohou zúčastnit jak děti tak dospělí.

8.4. Sběr dat

Připravený dotazník (viz Příloha č. 1) jsem poslala mailem na obě základní školy, aby vedení školy a učitelé znali jeho znění a mohli ho schválit. Po vzájemném rozhovoru se zástupkyní ředitele ze základní školy "běžná" bylo dojednáno, že dotazníky pro žáky nechám ve škole a paní učitelky je v hodině rozdají samy žákům, dle své potřeby a svého rozvrhu, žáci měli na vyplnění dotazníku zhruba 15-20 minut. Upozornila jsem (i když na dotazníku to bylo napsané), aby paní učitelky informovaly, že dotazník je anonymní, tudíž není potřeba podpis žáků. Žáci dotazník vyplnili dne 11. 4. 2019. Vyplněné dotazníky jsem si vyzvedla o dva dny později v uzavřené obálce. Z důvodu mé nepřítomnosti při zadávání dotazníků, jsem sepsala krátký úvod, který byl přidán ke každému dotazníku, v němž stálo mé jméno, důvod, proč

dotazník žáci mají vyplnit, k jakým účelům slouží a jak s ním bude dál nakládáno, zároveň také, jakou školu navštěvují.

Na základní škole „vyloučená“ jsem byla domluvená s panem ředitelem a ráno dne – doplňte datum, v první vyučovací hodině jsem rozdala dotazníky jak 7., tak 8. třídě osobně. Žáci měli na vyplnění 15-20 minut, aby byly podmínky pro všechny stejné.

Jako pozitivum beru to, jak rychle a jasně bez předsudků a jiných faktorů se mnou komunikovaly obě školy. Sama ze svých školních let vím, jak je občas nepříjemné, když někdo naruší výuku, ať už pro žáky či pro učitele, kteří mají nachystanou látku, kterou musí probrat za 45 minut. Všichni vedoucí pracovníci na školách byli milí, a pokud bylo potřeba, např. usměrnit žáky, vždy pomohli. Pochvaly se mi dostalo i od učitelů i vedoucích pracovníků za to, že jsem měla dotazníky už předem vytištěné a že otázky byly velice pěkně položené a celkový dojem z dotazníku byl více než pozitivní. Z mé strany víceméně k žádným negativním faktorům v průběhu celého výzkumu nedošlo. Pouze malé zklamání z některých reakcí žáků na otázky. Myslím, že někteří se mohli stydět za své případné odpovědi, a proto raději vyplnili přijatelnější odpověď. Avšak těchto jednotlivců v porovnání se všemi respondenty bylo velice málo.

8.5. Údaje o vzorku

Celkem se mého výzkumného šetření a vyplnění dotazníku zúčastnilo 97 dětí z obou základních škol. Ze základní školy „běžná“ to bylo přesněji 49 dětí celkem, 27 žáků z 8. třídy a 22 žáků ze 7. třídy. Z toho je 30 chlapců a 19 dívek.

Ze základní školy „vyloučená“ se zúčastnilo 48 dětí, z toho 22 žáků z 8. třídy a 26 žáků ze 7. třídy. Z hlediska pohlaví je zastoupeno 29 chlapců a 19 dívek.

8.6. Etické aspekty a úskalí výzkumu

Při administraci dotazníku a jeho vyhodnocování bylo dbáno anonymity žáků. Také obě školy nejsou konkrétně uvedeny. Otázky pro dotazníkové šetření jsem se snažila formulovat, tak, aby nikoho z žáků neurazily, či nepobouřily. Při pozorování žáků, jak vyplňují ve vyučovací hodině dotazníky, jsem si všimla, že jsou pro některé žáky zdrojem pobavení, jiní vyplňovali odpovědi společně či někdo při otázce „Trávíš nebo si někdy trávil/a svůj volný čas za školou?“ byl značně nervózní. Přestože takovýchto dětí v porovnání s celkovým počtem

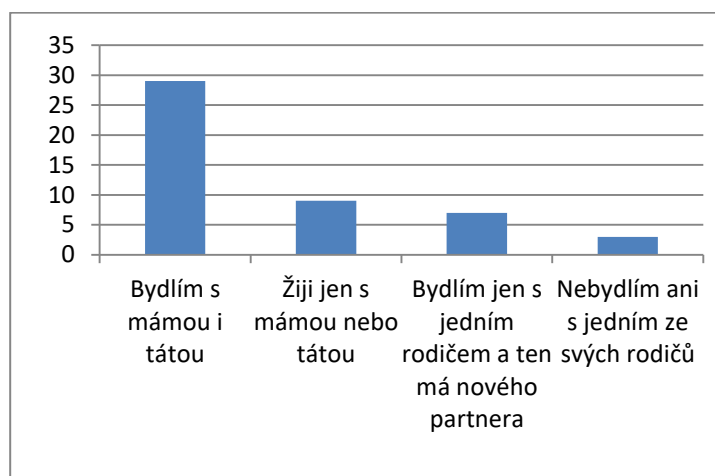
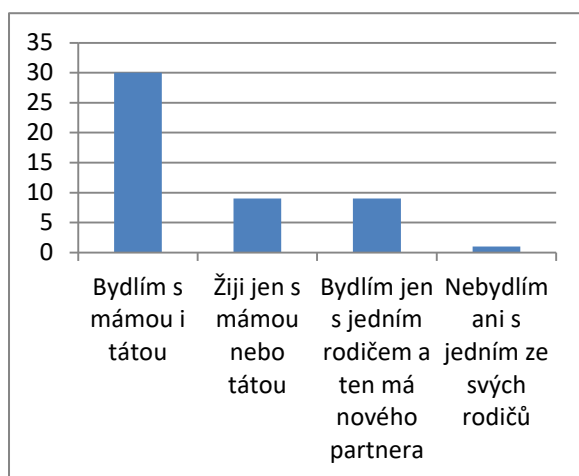
respondentů bylo velice málo, nicméně, některé odpovědi žáků nemusí být zcela pravdivé, při zvážení všech těchto faktorů, které jsem uvedla.

8.7. Výsledky výzkumného šetření

8.7.1 Demografické ukazatele

Otázka č. 4 „Pocházíš z úplné nebo neúplné rodiny?“

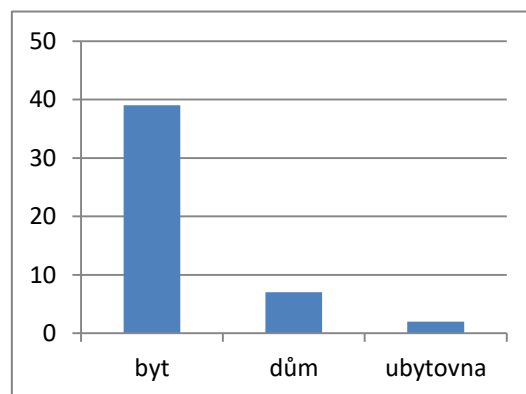
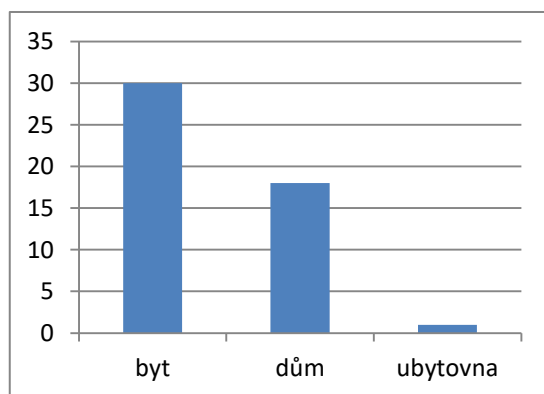
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Co se týče otázky č. 4, pokud porovnáme výsledky mezi oběma školami, vidíme, že jsou téměř identické, nejvíce žáků bydlí s oběma rodiči v jedné domácnosti. Dále výsledky ukazují, že i porovnání dalších ukazatelů je téměř stejné. Největší rozdíl je u možnosti života v doplněné rodině, kde žáci ze ZŠ „vyloučená“ mají častěji nebiologického rodiče.

Otázka č. 5 „Kde bydlíš? (př. Byt, dům, ubytovna...)“

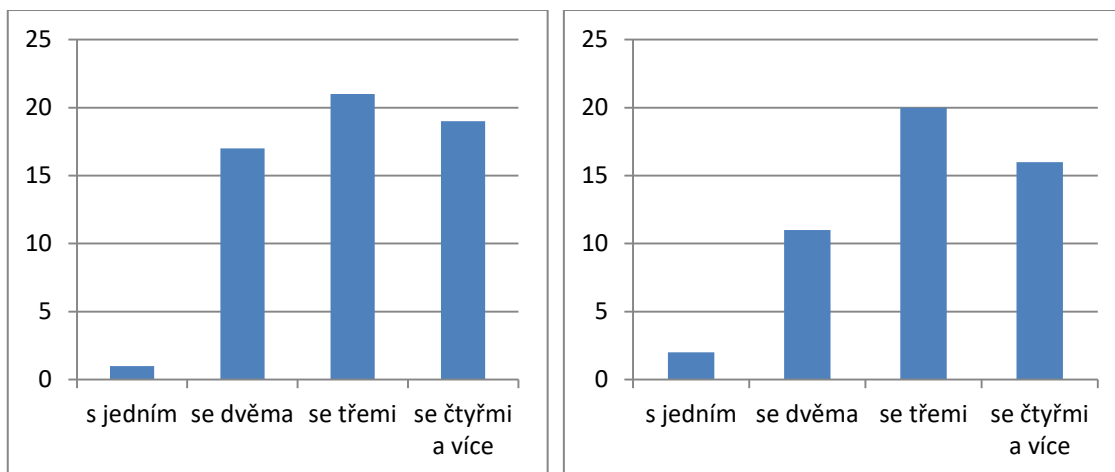
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Děti ze Základní školy Dr. Peška („vyloučené“) většinou bydlí se svými rodiči v bytě. Přesně o 9 dětí se liší výsledek oproti škole „běžné“.

Otázka č. 6 „S kolika členy domácnosti bydlíš?“

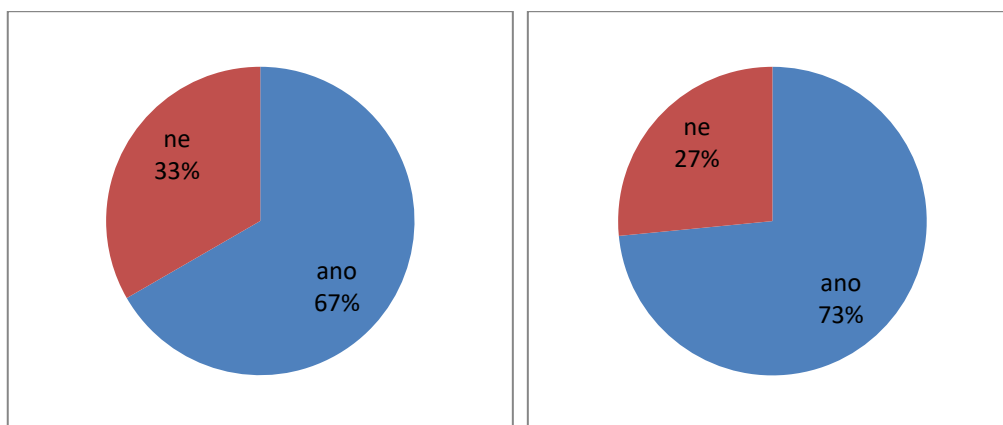
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

U šesté otázky nejvíce z obou dvou škol žáků odpovědělo, že bydlí se třemi členy domácnosti, za ZŠ Dr. Peška („vyloučené“) dokonce o něco málo dětí více. Jako druhá nejčastější odpověď žáků byla, že bydlí se čtyřmi členy domácnosti.

Otázka č. 7 „Máš nějaké koníčky, kterým se aktivně věnuješ?“

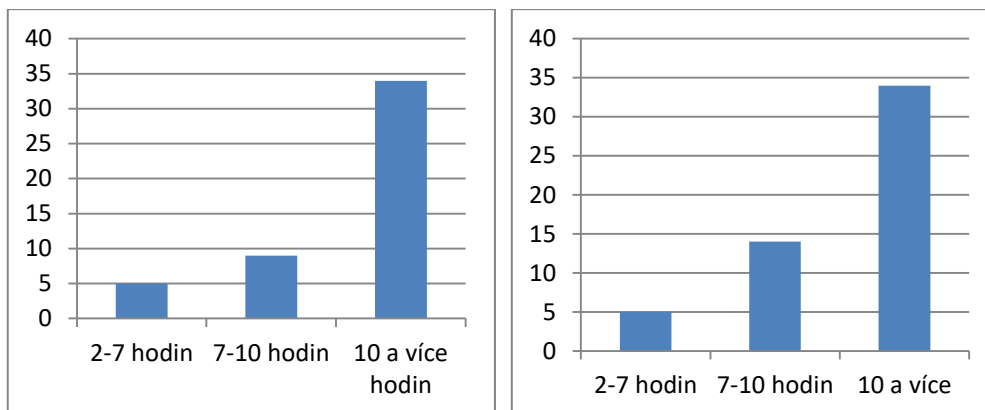
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

U otázky č. 7, která zněla, zda mají žáci nějaké koníčky, kterým by se aktivně věnovali, mě odpovědi trochu překvapily. U základní školy „vyloučená“ 32 žáků, tj. 67 % odpovědělo, že má nějaké koníčky, což u dětí z vyloučené lokality je poměrně cenný úkaz. Na Základní škole „běžná“ má koníčky 36 žáků, tj. 73 %.

Otázka č. 8 „Kolik hodin volného času máš za týden (pondělí až pátek)? (př. 2 hod, 5 hod, 10 hod)

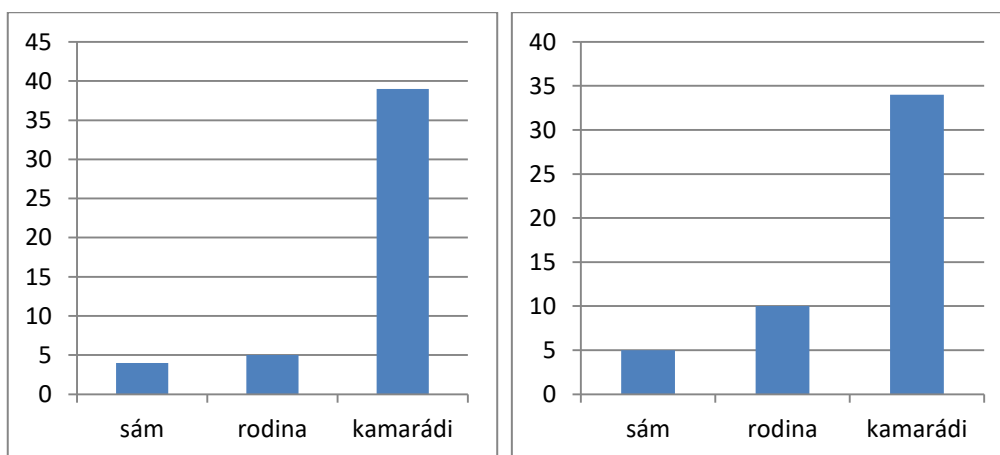
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Na otázku č. 8 děti odpovídaly různě, ale pro lepší orientování ve výsledcích jsem určila rozhraní mezi hodinami a porovnávala je v tabulce. Počty žáků byly skoro stejné. Nejvíce dětí odpovědělo, že mají volno více než 10 hodin týdně, někdo dokonce odpověděl, že má až 25 hodin týdně volného času.

Otázka č. 10 „S kým trávíš volný čas? (př. S kamarády, s rodiči, s příbuznými...)

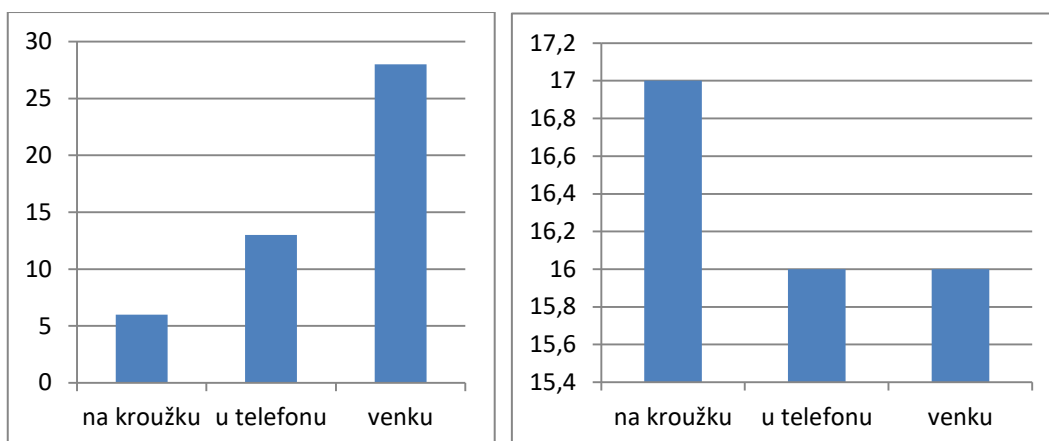
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Jak můžeme vidět, zde výsledky na obou školách byly převážně stejné, žáci nejraději tráví čas se svými kamarády, což vzhledem k věku respondentů není nic nezvyklého. Na druhém místě se také u obou škol umístila rodina, ovšem s daleko větším odstupem oproti času trávení s kamarády.

Otázka č. 11 „Jakými aktivitami trávíš volný čas nejčastěji?“

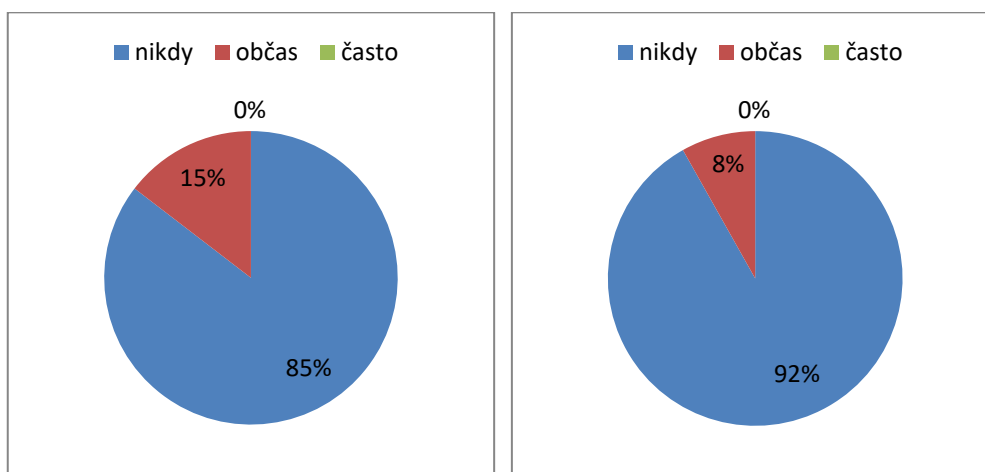
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

A u jedenácté otázky máme rozdílné výsledky, předpokládala jsem, že na Základní škole v Pardubicích („běžné“) bude největší účast u odpovědi „na kroužku“. K výsledkům dětí ze základní školy v Chrudimi („vyloučené“), tento výsledek jsem asi také očekávala, vzhledem k tomu, že se poblíž této lokaci nenachází moc institucí, které by děti mohly navštěvovat, raději dle výsledků tráví čas venku s kamarády.

Otázka č. 12 „Trávíš nebo si někdy trávil/a svůj volný čas za školou?“

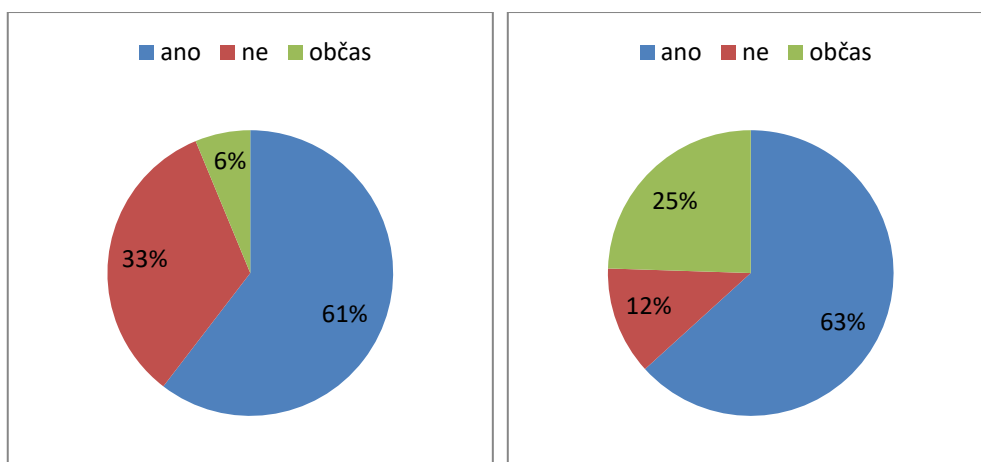
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

U výsledků, zda někdy někdo trávil, nebo tráví svůj čas za školou, můžeme polemizovat, zda jsou odpovídány čestně od všech žáků nebo ne. Každopádně výsledky jsou takové, že 7 žáků, tj. 15% ze ZŠ „vyloučené“ odpovědělo, že občas tráví svůj volný čas za školou, ze ZŠ „běžné“ takto odpověděly jen 4 děti tj. 8%. U obou škol odpověď „často“ byla na nule.

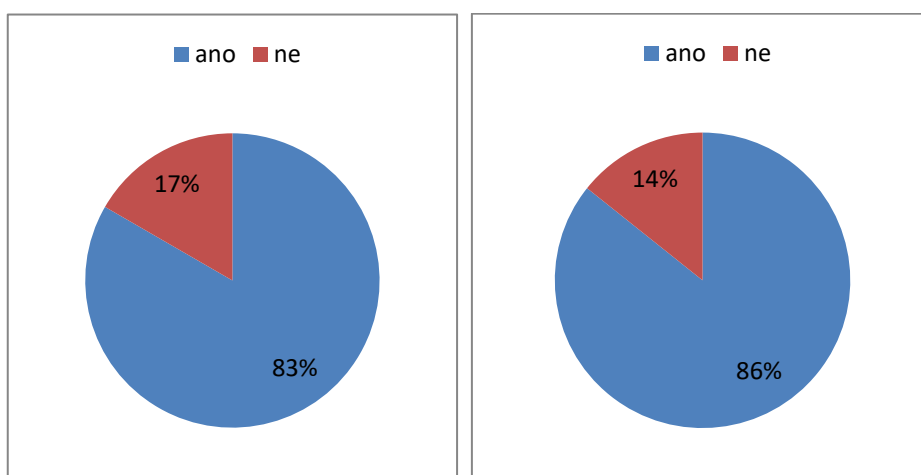
Otázka č. 13 „Sdělujete pravidelně svým rodičům. Kde a jak trávíš volný čas?“

Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Otázka č. 14 „Jsi spokojený/á s tím, jak trávíš svůj volný čas?“

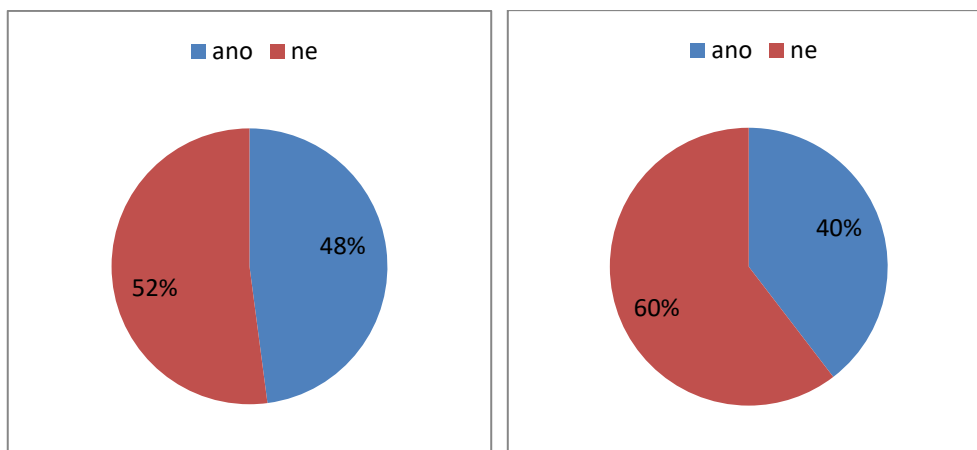
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Otázka číslo 13. a 14. Spolu úzce souvisí, ptala jsem se, zda jsou žáci spokojení s tím, jak tráví svůj volný čas, popřípadě zda by chtěly něco změnit. Opět výsledky v Pardubicích „škola běžná“ i v Chrudimi „škola vyloučená“ byly podobné, důležité je, že nejvíce dětí hlasovalo pro „ano“, znamená to, že jsou spokojení s tím, jak tráví svůj volný čas, pár žáků opět odpovědělo, že ne. K otázce, zda by chtěli něco změnit, už jsou výsledky trochu zajímavější, na ZŠ Benešovo nám. odpovědělo 19 dětí, že by rádi změnili způsob trávení volného času, na ZŠ Dr. Peška takto odpovědělo 13 dětí ze 48 celkových.

Otázka č. 15 „Chtěl/a bys něco změnit na způsobu trávení tvého volného času?“

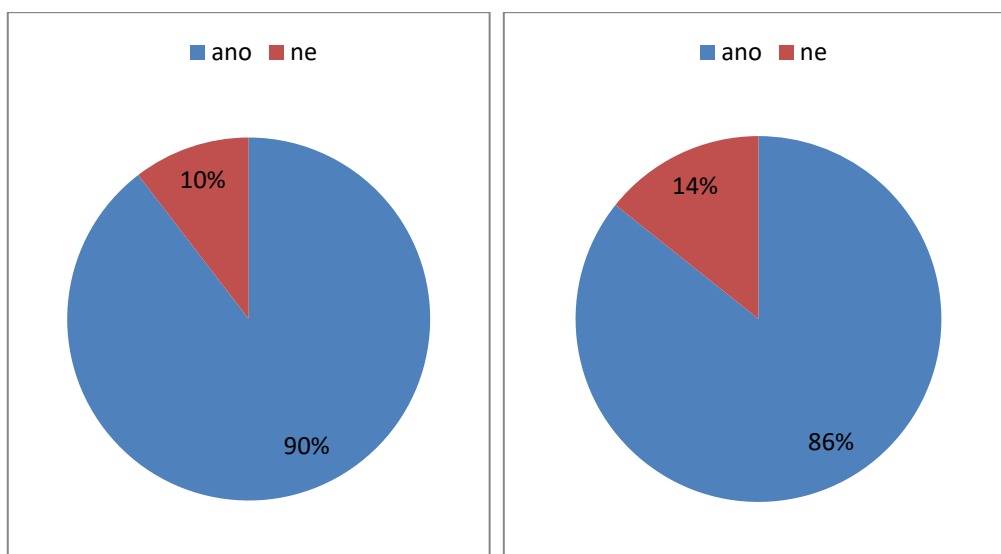
Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Ze školy „vyloučené“ na tuto otázku odpovědělo 25 dětí, že by na svém způsobu trávení volného času nic nezměnily, tj. 52%. Ze školy „běžné“ odpovědělo 29 dětí, že by také nic nezměnilo na způsobu trávení svého času, tj. 60%.

Otázka č. 16 „Myslíš, že máš dostatek volného času?“

Graf č. 1: Respondenti: žáci ze ZŠ „vyloučená“ Graf č. 2: Respondenti: žáci ze ZŠ „běžná“

Poslední otázka v mém dotazníku zněla, zda si žáci myslí, že mají dostatek volného času. Opět většina dětí z obou škol odpověděla, že ano, ze školy „vyloučené“ to bylo 43 dětí tj. 90% a ze školy „běžné“ 42 dětí tj. 86%. Pár žáků z nich bohužel odpovědělo, že má nedostatek volného času pro sebe a své zájmy, konkrétně za ZŠ v Pardubicích 7 a v Chrudimi 5 dětí.

8.7.2 Výsledky ohledně trávení volného času

Žáci z obou škol nejvíce tráví volný čas s kamarády, což jak jsem již uváděla, není v jejich věku nic neobvyklého, vrstevníci jsou pro ně důležití a rádi s nimi tráví čas nejen ve škole, oproti svým rodičům, kterým moc přednost nedávají.

Co se týče toho, kolik hodin v týdnu (pracovní týden, pondělí až pátek) mají děti pro to trávit svůj volný čas dle svého výběru, u obou škol se nejčastější odpověď pohybovala vždy nad 10 hodin. Pokud bychom to rozdělili na 5 dní v týdnu, vychází nám, že mají žáci minimálně každý den 2 hodiny na to, aby si strávili čas dle sebe. Někteří více, někteří méně. Další nejčastější odpověď byla 7-10 hodin za celý týden.

Ráda bych se zde zaměřila na otázku č. 9, která je jedna z nejdůležitějších a jedna z klíčových otázek z celého mého výzkumu. „Kde trávíš svůj volný čas?“, v této otázce měli žáci dokonalý volný prostor pro jejich odpovědi. Většinu odpovědí, které jsem mezi sebou srovnávala, byly stejné nebo se od sebe až tak zásadně moc nelišily. Nejvíce děti odpovídali, že svůj volný čas tráví s rodinou, s přáteli, na kroužkách, někde venku či dokonce na počítači nebo mobilním telefonu. Tohle byly nejčastější odpovědi, pokud se ale budeme bavit o druhé nejčastější samostatné odpovědi, kterou děti psaly, bohužel to byly moderní technologie a to buď počítač či mobilní telefon. U školy „běžné“ se vyskytla odpověď, že žák tráví volný čas na mobilním telefonu, tabletu nebo počítači téměř pokaždé, naštěstí tato odpověď nebyla na prvním místě. Je smutné, že děti tráví více času ve virtuální realitě místo toho, aby prožívaly reálný život teď a tady.

Výsledek u poslední z otázek a to, zda jsou děti spokojené s tím, jak tráví volný čas, žáci z vyloučené lokality, konkrétně 48% z nich odpovědělo, že je spokojeno s tím, jak čas tráví a děti z běžné lokality, přesně 40% z nich také odpověděly, že jsou také spokojeni. Těmito výsledky můžeme soudit to, že děti tráví čas takovými aktivitami, které je uspokojují a tráví si tak svůj volný čas dle svého výběru, ať už s kamarády venku, či na počítači nebo na kroužkách, ovšem druhá polovina by si přála změnit způsob toho, jak tráví svůj volný čas. Naproti tomu, naprostá většina z obou škol a to konkrétně 90% žáků ze školy „vyloučené“ a 86% ze školy „běžné“ odpovědělo, že má dostatek volného času na kroužky, kamarády, či trávení volného času sám se sebou.

8.8 Zodpovězení výzkumných otázek

Pro výzkumnou sondu byly zformulovány dvě výzkumné otázky, na které nyní na základě výsledů výzkumu odpovím.

VO1: Jak tráví volný čas žáci, kteří navštěvují školu ve vyloučené lokalitě?

Žáci ve vyloučené lokalitě nejčastěji tráví svůj volný čas aktivitami venku. Dle grafu je vidět, že tato odpověď u žáků naprosto převažovala a byla nejčastěji zodpovězena oproti otázkám ostatním. Dále se ve výzkumu ukázalo, že děti tráví rádi volný čas u telefonu či tabletu a počítačů a jen několik (23 z celkových 97 žáků z obou škol) dětí tráví čas ve volnočasových institucích na kroužkách.

VO2: Existuje rozdíly v trávení volného času mezi žáky, kteří navštěvují školu ve vyloučené lokalitě, a žáky, kteří navštěvují běžnou základní školu?

Největší rozdíl v celém výzkumu se ukázal právě u jedenácté otázky, a to právě v tom, jakými aktivitami tráví děti volný čas. V předchozích otázkách se odpovědi mezi školami často shodovaly. Děti z vyloučené lokality nejčastěji tráví volný čas venku se svými kamarády, dále u telefonů či jiných moderních technologií a v neposlední řadě někde na kroužkách, tuto odpověď volilo poměrně málo žáků.

Naopak u školy „běžné“ v Pardubicích nejvíce žáků volilo odpověď, že tráví svůj volný čas na kroužku, tudíž pravý opak od žáků ze školy „vyloučené“. Potvrzuje se, že děti z vyloučených lokalit dost málo navštěvují volnočasové instituce či různé kroužky, kde by smysluplně a efektivně trávily volný čas. Abych se vrátila k výsledkům u školy „běžné“, na druhém místě u odpovědí dětí se umístil telefon, stejně jako u školy „vyloučené“ a stejně tak trávení času venku s kamarády. Žáci z obou škol odpověděli, že nejraději tráví čas se svými kamarády, menší procento dětí pak odpovědělo, že tráví čas s rodinou, a několik málo žáků napsalo, že raději tráví čas samy se sebou.

9. Závěr

V empirické části mé práce jsem se zaměřila na to, jak tráví svůj volný čas děti ve vyloučené lokalitě ve srovnání s dětmi z běžné základní školy, kde mají více možností, dostupnější volnočasové instituce a mohou si vybírat z několika možností, jak čas trávit. Výzkum jsem realizovala pomocí vytvoření dotazníku, který byl sestaven z otevřených i uzavřených otázek a ten jsem donesla do obou základních škol a nechala ho žáky vyplnit. Zaměřila jsem se na otázky typu, s kým tráví svůj volný čas a popřípadě zda mají děti nějaké koníčky, kterým se pravidelně věnují. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že trávení volného času dětí ze školy, která se nachází ve vyloučené lokalitě, a žáků ze školy běžné, se výrazně neliší. Ačkoliv jsem se před realizací setřetí domnívala, že rozdíl mezi jednotlivými školami bude velký, výsledky tyto předpoklady nepotvrdily a osobně mě překvapily. Nicméně vždy se škola „vyloučená“ pohybovala ve výsledcích hůř než škola „běžná, byť nelze většinou hovořit o staticky významných rozdílech.

Cílem této práce bylo zjistit, jakými nejčastějšími aktivitami tráví žáci školy ze sociálně vyloučené lokality svůj volný čas. Právě nejčastější jejich odpověď byla, že tráví svůj volný čas venku s kamarády. Žáci ze školy „běžné“ naopak nejčastěji tráví svůj volný čas na kroužkách, tudíž ve volnočasových institucích. Dle výsledků výzkumu žáci ze školy „vyloučené“ i „běžné“ mají své koníčky, kterým se pravidelně věnují.

Seznam použité literatury

- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika voľného času*. 1. vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied: VEDA, 2010. ISBN 9788080823306.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír SMÉKAL. *Základy pedagogiky voľného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.
- NĚMEC, Jiří. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. dopl.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
- TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6.
- VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou [online]. [cit. 2014-9-20] Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7273/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-9.pdf
- TOUŠEK, Ladislav. 2007. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. In AntropoWebzin . 2007, vol.3, .2-3, pp.1-9, ISSN 1801-8807
- RADOSTNÝ, Lukáš. *Prevence prostorové segregace: Faktory sociálního vyloučení*. [online] Praha 2005. Dostupné z: http://urrlab.cz/sites/default/files/sykora_l._temelova_j._eds._2005_prevence_prostorove_seg_regace.pdf
- SÝKORA, Luděk (ed.). Web.natur.cuni.cz [online]. 2005 [cit. 2015- 06-08]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/novyurrlab/user/documents/jajinek/Jana/Prevence%20prostorove%20segregace.pdf>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Střediska volného času [online] , 2013- 2019, Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/strediska-volneho-casu>
- Česká asociace streetwork.cz [online] Dostupné z: <http://www.streetwork.cz/,2006-2015>
- Agentura pro sociální začleňování, 2015 [online] Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/2015>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Školní kluby [online] Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/mladez/skolni-kluby>

VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH A PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ PÉČE VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH, HLAVA I, ÚVODNÍ USTANOVENÍ, §12 [online] Dostupné z : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 563/3004 Sb. PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI ŠKOL A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ, HLAVA I, OBECNÁ USTANOVENÍ §17 [online] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání str. 11, 17 [online] Dostupné z:
http://www.romea.cz/dokumenty/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_v_CR_2015.pdf

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Prováděcí dokument k Operačnímu programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost str. 157

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce 2007 str. 65-114.

Děti trvale žijící v prostředí sociálně vyloučené lokality . Determinanty vzdělávání v sociokulturním kontextu. Autor: Petra Morvayová (Centrum interkulturního vzdělávání, Pedagogická fakulta Univerzity J.E.Purkyně) (online), ISSN 1801-8807 Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vyloucene-lokality>

Agentura pro sociální začleňování 2018 (online) Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/o-nas/>

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, příloha č. 3, Standardní činnosti školy, II. Standardní činnosti školního metodika prevence

Zákon č.108/2006 Sb. §39, Osobní asistence část 3 (online) Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Zákon č. 108/2006 Sb. §116, Pracovníci v sociálních službách část 9 (online) Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast9>

Zákon č.108/2006 Sb. §62, Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež část 3 (online) Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Zákon č.561/2006 Sb. Základní umělecké, zájmové a jazykové vzdělání, §110 Jazykové vzdělávání (online) Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/skolsky-zakon/cast-8-paragraf-111?full=1>

ČADA A KOL., *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*, GAC, Praha, 2015, str. 81, 82

Riziková mládež v současné společnosti, Sborník příspěvků, vyd.1 Hradec Králové, Gaudeamus, 2006

GAC, Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Praha: MŠMT, 2009

Česká obec sokolská, Definice České obce sokolské, Účel a cíle obce sokolské 2015 (online), Dostupné z : <http://www.sokol.eu/obsah/5486/definice-ceske-obce-sokolske>

Asociace turistických oddílů mládeže, Co je asociace TOM? (online) Dostupné z : <http://www.a-tom.cz/>

Zákon č.108/2006 Sb. §62, Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (online) Dostupné z : <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Junák – český skaut, z.s. 2019 (online) Dostupné z : <http://www.skaut.cz/>

Duha – sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi 2018 (online) Dostupné z: <http://www.duha.cz/>

Pionýr, z.s. 2019 (online) Dostupné z: <http://praha.pionyr.cz/>

Školství hlavního města Prahy, Rozvojový program MŠMT, Autor: Pavel Dvořák, 2015 (online) Dostupné z: http://skoly.praha.eu/87797_Rozvojovy-program-MSMT-Financovani-asistentu-pedagoga-pro-deti-zaky-a-studenty-se-socialnim-znevychodnenim-na-obdobi-zari-prosinec-2015

Šance dětem, Do krajů směřuje podpora vzdělání v sociálně vyloučených lokalitách, 2019 (online) Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/o-cem-se-mluvi/do-kraju-smeruje-podpora-vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-3549.shtml>

Česká školní inspekce, Česká školní inspekce v systému evropských škol, 2019 (online) Dostupné z: <https://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-spoluprace/Evropske-skoly/Ceska-skolni-inspekce-v-systemu-Evropskych-skol>

Přílohy

Příloha č. 1: Vzor dotazníku k vypracování pro žáky ze základních škol.

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ PRO BAKALÁŘSKOU PRÁCI

Analýza trávení volného času dětí

Ahoj, jmenuji se Tereza Cabicarová a ráda bych vás poprosila o vyplnění mého dotazníku. Studuji Karlovu univerzitu na Filozofické fakultě a můj obor je pedagogika. Tento dotazník potřebuji ke své bakalářské práci, proto prosím odpovídejte na otázky upřímně a pravdivě. U otázek otevřených prosím vyplňte svou odpověď, u otázek uzavřených prosím zaškrtněte ANO/NE, nebo jednu z uvedených odpovědí. Celý dotazník je anonymní, prosím nepodepisujte se.

Všem děkuji za aktivitu 😊

1. Jsi DÍVKA / KLUK?

2. Do kolikáté chodíš třídy?

.....

3. Kolik ti je let?

.....

4. Pocházíš z úplné nebo neúplné rodiny?

- Bydlím s mámou i tátou
- Žiji jen s mámou nebo tátou
- bydlím jen s jedním rodičem a ten má nového partnera
- nebydlím ani s jedním ze svých rodičů

jiné:

.....

5. Kde bydlíš? (př. byt, dům, ubytovna...)

.....

6. S kolika členy domácnosti bydlíš?

.....

7. Máš nějaké koníčky, kterým se aktivně věnuješ?

Ano / Ne

8. Kolik hodin volného času máš za týden (pondělí až pátek)? (př. 2 hod, 5 hod, 10 hod...)

.....

9. Kde trávíš svůj volný čas? (př. doma, na hřišti, na kroužkách, u počítače, telefonu, někde venku...)

.....

10. S kým trávíš volný čas? (př. s kamarády, s rodiči, s příbuznými...)

.....

11. Jakými aktivitami trávíš volný čas nejčastěji?

.....

12. Trávíš nebo si někdy trávil/a svůj volný čas za školou?

Nikdy / Občas / Často

13. Sděluješ pravidelně svým rodičům, kde a jak trávíš volný čas?

Ano / Ne / Občas

14. Jsi spokojený/á s tím, jak trávíš svůj volný čas?

Ano / Ne

15. Chtěl/a bys něco změnit na způsobu trávení tvého volného času?

Ano / Ne

16. Myslíš si, že máš dostatek volného času?

Ano / Ne

